

Ksenija Ramovš

Medgeneracijsko sožitje in solidarnost

POVZETEK

Medgeneracijsko sožitje in solidarnost med generacijami sta med najbolj pogostimi pojmi današnje razprave o staranju prebivalstva. V naši obsežni reprezentativni raziskavi o potrebah, možnostih in stališčih prebivalcev Slovenije, ki so stari 50 let in več, se je veliko vprašanj nanašalo na različne vidike medgeneracijske povezanosti. Nekatera so obdelana v poglavjih o oskrbi, sobivanju, srečnosti, prostovoljskem druženju, premoženjskem stanju in drugih. V tem poglavju smo z vidika današnjih znanstvenih teorij in političnih pogledov pojasnili pojme medgeneracijske solidarnosti, medgeneracijskih odnosov in drugih pojmov, ki so z njima povezani. Kvantitativno in kvalitativno pa smo obdelali stališča anketirancev o tem, koliko imajo mlada, srednja in upokojenska generacija med seboj lepih osebnih stikov, kaj jih povezuje in kaj razdvaja, koliko svojih življenjskih izkušenj in spoznanj menijo, da lahko predajajo mlajšim, ter solidarnost v obliki sosedске pomoči. Najbolj pogosto so navedli izkušnjo, da starejši in mlajši drug drugega enako dobro razumejo (40,6 %), sledijo izkušnje, da starejši bolje razumejo mlajše (37,2 %), da ne mlajši ne starejši drug drugega ne razumejo (18,7 %) in da mlajši bolje razumejo starejše kot starejši mlajše (3,6 %). Analiza po spolih in starostnih skupinah 50 do 64 ter 65 let in več pa kaže pomembne razlike. Starejše ženske so najbolj prepričane v svoje razumevanje mladih, mlajše ženske najmanj, obenem pa mlajše izstopajo po zaupanju v mlade glede razumevanja starejših in izrazito tudi v pesimistični izkušnji, da ne mlajši ne starejši drug drugega ne razumejo. Možni razlogi za posebnost skupine mlajših žensk so: najbližje so svojim odraščajočim otrokom, največ oskrbujejo ostarele, spadajo v samouresničitveno baby-boom generacijo, preživljajo krizo srednjih let. Zelo spodbudne ugotovitve daje analiza stališč, ali bi bilo potrebno, da se starejši ljudje v posebnih programih učijo razumeti mlade in z njimi komunicirati. Temu pritrjuje 77,2 % raziskane populacije; tisti, s pesimistično izkušnjo, da ne mlajši ne starejši ne razumejo drug drugega, se za usposabljanje v medgeneracijskem komuniciranju ne zavzemajo manj kot vsi drugi. Pri kvalitativni analizi odgovorov na vprašanja, "po čem vi ugotovite, da se mladi in starejši razumejo", oziroma "ne razumejo", najbolj izstopa pogovor; sledijo kategorije lep odnos, prijaznost, spoštovanje, sodelovanje, druženje ipd. Kategorizacija nad tisoč odgovorov na ti dve vprašanja daje izčrpen oris dobre in slabe medgeneracijske komunikacije. Odgovori o pogostosti lepih stikov z mlado, srednjo in upokojensko generacijo so pokazali, da imajo starejši prebivalci Slovenije največ lepih stikov s srednjo generacijo, ki je stara med 25 in 60 let (povprečno pred 9,3 dnevi), najmanj z ljudmi po 60. letu starosti (povprečno pred 129 dnevi), lep stik z mladimi med 15 in 25 leti so imeli povprečno pred 26 dnevi. Glede predajanja svojih življenjskih izkušenj in spoznanj mlajšim jih polovica meni, da jih drugi od njih prevzemajo malo, desetina, da jih ne prevzemajo nič, dobra tretjina pa meni, da veliko. Sosedu bi takoj nudilo pomoč, če bi jo potreboval, nad 90 % raziskane populacije, komaj kak odstotek manj pa meni, da bi to storil tudi njemu kateri od sosedov.

Ključne besede: generacije, življenjski potek, celota življenja, medgeneracijska solidarnost, medgeneracijski odnosi, medgeneracijska komunikacija, medgeneracijski konflikt, medgeneracijske izmenjave, sosedska pomoč

AVTOR: *Ksenija Ramovš je mag. sociologije in diplomirana socialna delavka. Kot direktorica vodi Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje. V gerontologiji in medgeneracijskem sožitju se posveča predvsem razvoju in uvajanju modela za usposabljanje družinskih oskrbovalcev in mreži preventivnih krajevnih programov za zdravo, aktivno in dostojanstveno staranje. Med raziskovalnimi rezultati izstopa odkritje navidezno vitalnih starih ljudi, ki je pomembno za usposabljanje medgeneracijskih prostovoljcev in oskrbovalcev starih ljudi. Nad dve desetletji dela na področju alkoholizma terapevtsko, pedagoško, raziskovalno in akcijsko razvojno, pri čemer je ustvarila nov model prijateljskih skupin zdravljenih alkoholikov, v okviru preventive pa model skupin mladih za zdravo življenje in dobre medčloveške odnose.*

ABSTRACT

Intergenerational coexistence and solidarity

Intergenerational coexistence and solidarity between generations are among most frequent current debate issues on ageing. In our large-scale representative survey on the needs, potentials and viewpoints of Slovene population aged 50 years and over, many questions referred to different aspects of intergenerational relationship. Some are discussed in chapters on elderly care, on living together or alone, happiness, volunteering companionship, financial situation and others. In this chapter the concepts of intergenerational solidarity, intergenerational relations and other related concepts are explained from actual scientific theories' and political point of view. Qualitatively and quantitatively are analyzed the respondents' views on how many nice personal contacts among themselves have young generation, middle generation and pensioners' generation, what connects and what separates them, and on how many of their experiences and knowledge they believe are able to transfer by themselves to younger generation; and the solidarity in the form of neighbourhood assistance. The most often mentioned was the experience that the older and the younger understand each other equally well (40.6%), it is followed by the experience that older people better understand younger (37.2%), that neither younger nor older people understand each other (18.7 %) and that young people better understand old people than vice versa (3.6%). Analysis by gender and by the age groups 50–64, and 65 years and over shows significant differences. The most convinced of their understanding of young people are older women, while younger women are the least convinced of it and meantime it is outstanding their trust in young people's understanding of older people. Notable is also pessimistic experience of younger women that neither younger nor older people understand each other. Possible reasons for the peculiarity of younger women's group are: they are closest to their growing children, they are main caregivers of the elderly, and they belong to the self-realizing baby-boom generation, and are experiencing a midlife crisis. Very encouraging are the findings from standpoint analysis, namely 77.2% of study population agreed with the statement that it would be necessary for older people to learn in special programmes how to understand young people and how to communicate with them; those with a pessimistic experience that neither young nor old people understand each other,

do not occupy less than everyone else for training in intergenerational communication. In qualitative analysis of the answers to the questions on how they find out that young and old people understand each other, or not, conversation is in the first place, it is followed by good relationship category, kindness, respect, cooperation, companionship, etc. Categorization of thousands of answers to these two questions gives a comprehensive outline of good and bad intergenerational communication. Answers on the frequency of nice contacts with young generation, middle generation and pensioners' generation have shown that older people in Slovenia have most of their nice contacts with the middle generation, aged from 25 to 60 years (on average 9.3 days ago), and the least with the people aged over 60 years (on average 129 days ago), while a nice contact with young people aged from 15 to 25 years they had on average 26 days ago. Regarding transfer of life experiences and knowledge from them to younger people, half of the respondents feel that there are few young people accepting their life experiences and knowledge, one-tenth of respondents mean that younger people accept nothing, and a good third of respondents mean that young people accept a lot of experiences and knowledge from them. More than 90% respondents would immediately offer help to a neighbour if he/she needed it, and hardly any percent less than 90% of respondents believe that any of their neighbours would do the same to them.

Keywords: generations, life course, the entirety of life, intergenerational solidarity, intergenerational relations, intergenerational communication, intergenerational conflict, intergenerational exchanges, neighbourhood assistance

***AUTHOR: Ksenija Ramovš** has a master's degree in sociology and a bachelor's degree in social work. As a director she manages Anton Trstenjak Institute for Gerontology and Intergenerational Relations. In the area of gerontology and intergenerational relations she devotes herself mostly to the development of family carers' training model and its implementation, and to local preventive programmes' network for healthy, active and dignified ageing. Among her research results there is outstanding the discovery of seemingly vital old people, which is important for the training of intergenerational volunteers and for caregivers of the elderly. For more than two decades she has been working in the field of alcoholism as a therapist, pedagogue, researcher and in action development, where she created a new model of friend groups of treated alcoholics, and in the context of prevention, the model of healthy life groups and good interpersonal relations for the youth.*

1. UVOD

Kaj je medgeneracijsko sožitje in kaj medgeneracijska solidarnost sta vprašanji, na kateri se odgovori nenehno spreminjajo, odvisni so od osebnega doživljanja, to pa od življenjskega obdobja, v katerem človek je, od njegovega mikro okolja pa tudi od kulturnih, političnih in gospodarskih razmer, v katerih posameznik ali skupina živi. Medgeneracijsko sožitje je imelo npr. pred dva tisoč leti drugačno obliko kakor danes, ni pa danes nič manj pomembno.

Sožitje se razvija podobno kot ekologija. Danes se dobro zavedamo številnih okoljskih vprašanj in ponovno odkrivamo svojo odvisnost od narave, medtem ko je bila v nedavni

preteklosti industrijska miselnost brezbržna do varstva narave. Ko danes govorimo o pogojih za srečo in kakovostno staranje, je vsestranska osebna neodvisnost povsem v ospredju potreb (Ramovš J., 2003). Paradoks osebne neodvisnosti pa je v tem, da je njen pogoj ravnotežje med odvisnostjo in neodvisnostjo, med individualnostjo in kolektivnostjo; o tovrstnih antropoloških polaritetah je pisal Anton Trstenjak, ki je leta 1954 napisal prvo sistematično knjigo o medčloveškem sožitju (Trstenjak, 1954). Kakovostno staranje posameznika je v veliki meri odvisno od medsebojnega razumevanja med ljudmi. Ker pa ima večina starejših od 50 let – to kažejo tudi rezultati naše raziskave – pogoste stike z drugimi generacijami (več kot 60 % z vsemi tremi), to pomeni, da je kakovostno staranje odvisno tudi od razumevanja med generacijami.

V naši raziskavi se je veliko vprašanj nanašalo na različne oblike medgeneracijskega sožitja in solidarnosti. V tem poglavju knjige bomo osvetlili odgovore na vprašanja o pogostosti lepih medgeneracijskih osebnih stikov, kaj jih povezuje in kaj razdvaja, o sosedski pomoči in o prenosu izkušenj ter znanj iz starejše na mlajše generacije. Pred prikazom in analizo teh rezultatov raziskave pa smo navedli širšo teoretično osnovo spoznanj in političnih pogledov s tega področja; medgeneracijsko sožitje in solidarnost sta namreč v današnjih razmerah zelo aktualna pojma, ki sta pri nas še skromno obdelana.

2. POJMI O MEDGENERACIJSKEM SOŽITJU V LUČI TEORIJ IN POLITIČNIH USMERITEV

2.1. GLOBALNI POLITIČNI POGLEDI NA MEDGENERACIJSKO SOLIDARNOST

Preden definiramo osnovne pojme tega poglavja, se ustavimo pri globalnem pomenu medgeneracijske solidarnosti, kakor so jo predstavili Združeni narodi v poročilu *Mladi ljudje v globaliziranem svetu* (United Nations, 2003). Poudarek v poročilu je na ohranjanju produktivnih in koristnih odnosov za vse generacije, prikazuje pa tudi zgodovinski razvoj globalnih prizadevanj za medgeneracijsko sožitje. Na naslednjih straneh ga povzemamo, saj je po desetih letih še vedno enako aktualno.

Gospodarske, socialne, kulturne, politične in demografske spremembe vplivajo na tradicionalno družino, družbene strukture in medgeneracijske odnose. Potrebne so prilagoditvene politike, ki upoštevajo nove razmere, s posebnim poudarkom na razvoju novih gospodarskih in družbenih priložnostih, krepitvi vzorcev vzajemnosti in izmenjavi ter ohranjanju vzajemnih podpornih struktur. Potrebna so pogajanja za medgeneracijsko pogodbo, ki bo zajela medgeneracijsko razsežnost in bo podprla prispevke in možnosti za krepitev povezanosti in soodvisnosti med starostnimi skupinami. Solidarnost med generacijami na vseh ravneh (v družinah, skupnostih in med narodi) je bistvenega pomena za doseganje enakopravne družbe za vse starosti.

V mnogih državah povzročata hitro starajoče se prebivalstvo in padec rodnosti temeljne spremembe v družbah. Velik vpliv na družbene spremembe ima tudi spreminjanje pričakovane življenjske dobe. Mnogi starejši ljudje živijo aktivno v pozno starost, kontinuirano prispevajo svojim družinam in skupnostim, deležni so večjega priznanja in rušijo stereotipe

o starosti. Mladim ljudem je potrebno omogočiti možnosti za prevzemanje družbene odgovornosti ter vključevanje v družinske in družbene mreže, ki so pomembne za zagotavljanje neformalne skrbi za svoje člane. Družina je pod vse večjim pritiskom. Ekonomske zahteve ali spodbude povzročajo v večini družb naraščanje števila žensk, ki izstopajo iz tradicionalne vloge nezaposlenih gospodinj in vstopajo na trg delovne sile.

Do sredine tega stoletja bodo stari in mladi tvorili enak delež svetovnega prebivalstva. V svetovnem merilu se je podvojil delež ljudi, starih 60 let in več, in bo naraščal od 10 do 21 odstotkov med letoma 2000 in 2050. Delež otrok se bo znižal za tretjino, to je s 30 na 21 odstotkov.

Združeni narodi so ob navedenih dejstvih leta 2002 na drugi svetovni skupščini o staranju v Madridu sprejeli politično izjavo in *Madridski akcijski načrt o staranju* (United Nations, 2002); pred tem je bil na prvi svetovni skupščini o staranju sprejet *Dunajski akcijski načrt o staranju*. Primerjava teh dveh dokumentov razkriva zelo različne pristope k staranju prebivalstva. Dunajski načrt se je zavzel za bolj tradicionalen pristop k blaginji starejših, ki je bil smiseln za obdobje, v katerem je bil sprejet, to je v času razcveta blaginje v zahodnih državah in razpadu nekdanje Sovjetske zveze. Madridski načrt je bil razvojno naravn, osredotočen je bil na staranje družbe in ne le na posameznike, njegov poudarek je politično aktivno vključevanje starejših ljudi.

Leto 1999 je kot *Mednarodno leto starih ljudi* uveljavljalo geslo: *družba za vse starosti*; to je bilo nadaljevanje *Svetovnega vrha za socialni razvoj* (1995) pod geslom: *družba za vse – vključujoča družba*. Mnogi so v *Svetovnem vrhu za socialni razvoj* videli prelomni dogodek, ker je na globalni ravni aktivno pristopil k perečim socialnim vprašanjem. Medgeneracijska vprašanja in koncepti so vključeni tudi v *Kopenhagenski deklaraciji o socialnem razvoju* in v akcijskem programu, vendar v manjšem obsegu. Vse naštetje je bila podlaga za *Madridski akcijski načrt*. Ta je vseboval tudi vprašanje o pomenu sorodstvenih vezi. Sklicuje se na dejstvo, da se v veliki meri vzdržujejo in ohranjajo tesne družinske vezi, h katerim kljub velikim družbenim spremembam prispevajo vse generacije.

Načrt poziva vse družbene sektorje, da si prizadevajo za krepitev vezi, ki spodbujajo dialog in solidarnost v družinah in skupnostih, ter k zagotavljanju posebne pomoči družinskim oskrbovalcem. Ena izmed osrednjih tem *Madridskega načrta* je bila priznanje pomena družine, medgeneracijske soodvisnosti, solidarnosti in vzajemnosti za družbeni razvoj. Načrt spodbuja zaščito človekove pravice in temeljne svoboščine, vključno s pravico do razvoja, da bi dosegli družbo za vse starosti. Pomanjkljivost madridskega akcijskega načrta pa je bila v tem, da sredstva za doseganje tega cilja niso bila jasno opredeljena in so prepogosto ostala neuresničena.

Leta 2005 je bila sprejeta pomembna *zelena knjiga EU* z naslovom *Odziv na demografske spremembe: nova solidarnost med generacijami* (Svet EU, 2005). Tudi ta izhaja iz demografskih sprememb, zaradi katerih bo vedno manj mladih in odraslih, vedno več pa starajočih se delavcev, upokojencev in ostarelih. *Naše družbe*, je zapisano v njej, *bodo morale najti nove načine za izkoriščanje potenciala rasti, ki ga predstavljajo mlade generacije in starejši državljani. Za obvladovanje teh sprememb bo potreben prispevek vseh udeležencev: razviti se morajo nove oblike solidarnosti med generacijami z medsebojno podporo in prenosom znanja in izkušenj.*

Če se vrnemo k prej omenjenemu poročilu *Mladi ljudje v globaliziranem svetu* (UN, 2003), je v njem zapisana tudi kritika, da se dokumenti in publikacije, ki so namenjeni mladim in otrokom, premalo sklicujejo na pomen medgeneracijskih odnosov. Države članice Združenih narodov molčijo o medgeneracijskih odnosih, ko se razpravlja o vprašanih mladih. To kaže na stališče družb, da bolj potrebujejo starejši ljudje mlade, kot mladi starejše. Na splošno pa velja, da je prišlo v preteklih letih v vseh družbah do premika v medgeneracijskih razmerjih. Razprave o razlogih za to so običajno osredotočene na dve možnosti: (a) da je to posledica spreminjanja prepričanj in vrednot, ki so vplivale na vlogo družine in odnose med njenimi člani, in (b) da je to posledica socialno-gospodarske preobrazbe, ki je privedla do sprememb v institucionalni ureditvi družinskega življenja in družinskih razmerij.

Razširjene družinske strukture so značilne za številne države v razvoju. V teh družinah je poudarek na družinski pridelavi hrane in proizvodnji. Temeljijo na šibkih čustvenih vezeh med ožjimi družinskimi člani in močno vpetostjo v širše sorodstveno omrežje. Upad družinske proizvodnje prinaša premik v stališčih in nekaterih vrednotah družin. Povečuje se pomen izobraževanja, ki je odskočna deska do bogastva, moči in znanja. Mlade družine se selijo v urbana središča, so bolj neodvisne od starejših. V tradicionalnih okoljih je to pogosta motnja za medgeneracijski dialog in interakcije, hkrati pa prinaša nove prakse. Starši več vlagajo v otroke in njihovo izobraževanje. Starejši izgubljajo tudi nadzor nad proizvodnimi sredstvi. S tem sovпада padec rodnosti.

Drugi trdijo, da so demografske spremembe niso povezane le s spremembami vrednot, ampak tudi s spreminjajočim se socialno-ekonomskim okoljem, ki vpliva na družinsko strukturo in odnose. Bivanje starejših ljudi v razširjeni družini samo po sebi ni pokazatelj dobrega medgeneracijskega sožitja ali solidarnosti, ampak je odraz širših družbenih in kulturnih procesov, ki uravnavajo življenje celotne družbe in posameznikov. Med temi vplivi je bila najpomembnejša spremenjena vloga žensk in njihova večja udeležba na trgu delovne sile v razvitih državah. Posledica dosedanjega razvoja so različne oblike družin, ki jih v obdobju demografskih sprememb zakonodaje različnih držav različno opredeljujejo.

Mnogi so prepričani, da so zgoraj navedeni razlogi vzrok za spremembe v medgeneracijskih odnosih, ki vplivajo na oblikovanje generacij ter spolna, ekonomska in druga razmerja med njimi.

V nadaljevanju poročila *Mladi ljudje v globaliziranem svetu* je naveden sociolog Alan Walker, ki trdi, da oblikovalci politik niso razumeli temeljnega pomena medgeneracijske solidarnosti, temveč ga dojemajo le kot finančno-rabni odnos. Medgeneracijska pogodba mora poleg gospodarske dimenzije nujno vsebovati tudi etično, ki je pomembna za socialno kohezijo v družbah, ker zagotavlja socialno varnost vsem državljanom, ne glede na premoženjski status. Walker meni, da je spodbujanje odgovornosti posameznika za lastno starost kot prevladujoča usmeritev v politiki lahko nevarna, ker poslabšuje splošno socialno kohezijo in ker lahko vodi k zmanjšanju medgeneracijske solidarnosti. Razmišljanja in usmeritve, da so socialne investicije in izobraževanje predvsem za mlade, izhajajo iz stare paradigme družbe treh generacij. V sedanjem hitro razvijajočem se svetu dolgožive družbe živijo hkrati štiri ali celo pet generacij, zato je potrebno pri prizadevanjih za ohranitev medgeneracijske solidarnosti upoštevati koncept enovitosti človeškega življenja in

oblikovati novo medgeneracijsko pogodbo. Medgeneracijsko soodvisnost in vzajemnost odraža pojem *skupno dobro*. Ta koncept je lahko plodna podlaga socialnih politik pri zagotavljanju socialnih storitev.

Medgeneracijsko sožitje in solidarnost sta občutljiva in zelo pomembna temelja socialnih držav in družbe blaginje. Medgeneracijsko sožitje v družbi pa ni samoumevna danost, temveč večdimenzionalni sklop strateških prizadevanj za skupno dobro.

Medgeneracijskega sožitja ni brez generacij. Značilnosti generacij in sodobni pogledi nanje so pomembne teme za razumevanje medgeneracijskih odnosov, zato jim v nadaljevanju posvečamo nekaj več pozornosti.

2.2. Generacijske teorije

Soočenje z medgeneracijskimi vprašanji in raziskovanje potencialov medgeneracijskega sožitja je bil eden izmed namenov naše raziskave. Sedaj bomo nekoliko osvetlili, kaj so generacije in kakšni so pogledi nanje.

Pojem generacij je opredeljen v reviji *Kakovostna starost* v rubriki gerontološko izrazje (Ramovš J., 2010); to opredelitev v nadaljevanju povzemamo.

Izvor besede *generacija* je po Vrbinčevem slovarju tujk latinska beseda *genus* – rod, ki med drugim pomeni pokolenje; pripadniki enega rodu; posamezniki, ki živijo približno v istem času. V okviru gerontologije in vede o medgeneracijskem sožitju pojem generacija pomeni družbeno skupino pripadnikov vsakega od treh življenjskih obdobjev – mladosti, srednjih let in starosti.

1. **Mlada generacija** (*imenovana tudi prva generacija*) so mladi ljudje od začetka življenja do starosti, ko se povprečje vrstnikov celovito osamosvoji (*služba, lastno gospodinjstvo, prvi otrok*). Kot mejnik se danes najpogosteje jemlje petindvajset let življenja, vendar se meja samostojnosti že več desetletij pomika navzgor.
2. **Srednjo generacijo** (*tudi odrasla, starševska, zaposlena ali druga generacija*) tvorijo ljudje v srednjih letih življenja, ki jih danes družbeno najbolj opredeljuje delovna zaposlenost do upokojitve; ta je sedaj pri nas povprečno pri šestdesetih letih življenja in se tudi pomika v poznejša leta.
3. **Tretja generacija** (*tudi upokojenska, generacija dedkov in babic*) so vsi starejši ljudje, ki so v družini opravili starševsko vlogo do zrelosti otrok, v službi pa poklicno vlogo redne zaposlitve do polnega upokojitvenega obdobja; najbolj jasen družbeni mejnik za prehod v tretje življenjsko obdobje je danes upokojitev. Paralelen izrazu *mlada generacija* bi bil *stara generacija*, vendar tega danes ne moremo uporabljati, ker ga zaradi današnjega družbenega stereotipa – staromrzništva ljudje trenutno doživljajo kot žaljivko.

Ko človek s staranjem od spočetja do smrti na osebni ravni prehaja iz mladosti v srednja leta življenja in v starost, preide torej po prvih petindvajsetih letih življenja na družbeni ravni iz mlade v srednjo generacijo in pri šestdesetih (ali petinšestdesetih) letih v upokojensko generacijo.

Družbenoekonomski sistem sodobne tržne ekonomije šteje srednjo generacijo zaradi zaposlenosti za aktivno, mlado in upokojensko za pasivno. Čeprav ne pomeni, da sta mlada in upokojenska generacija nedejavni ali celo zajedavski do srednje, gre za neposrečen

ekonomski in sociološki strokovni izraz, ki odraža gledanje na ljudi z vidika kapitala. To gledanje je verjetno odločilni vzrok za današnje staromrzništvo.

Za celotno antropološko gerontologijo je odločilno stališče, da so vse tri generacije za družbo enako pomembne. Ko je sprejeto v doživljanju ljudi in uveljavljeno v socialni praksi, so dani pogoji za kakovostno sožitje. Vsaka generacija ima svoje posebne naloge in značilne zmožnosti: mlada telesno, duševno in socialno zorenje do samostojnosti, srednja rojevanje in poklicno delo, tretja psihosocialno zorenje v modrost sinteze življenjskih izkušenj, krepitev ključne moči duha za čim bolj zdravo staranje ter za plodno sprejemanje telesnih in duševnih *upočasnitev* (Tone Pavček), vključno z zadnjo modrostjo *izpuščanja* (Metka Klevišar), predajanja svojih izkušenj, spoznanj in drugega osebnega bogastva mlajšim generacijam, ob sprejemanju svoje življenjske dopolnitve in smrti. Vse tri generacije pa imajo številne skupne naloge, kot so vseživljenjsko učenje, delo, organizacija sožitja, kulturno in duhovno poglobljanje, razvedrilo ipd.

Švicarski gerontolog François Höpflinger s sodelavci (2008) ugotavlja, da se pojem generacije v raziskovanju uporablja v štirih različnih kontekstih.

1. Služi za razlikovanje družinskih rodov, npr. otroška generacija, starševska generacija, generacija starih staršev, generacije prednikov, prihodnje generacije. To je genealoški (rodoslovni ali rodopisni) pomen besede generacija v raziskovanju.
2. Pojem generacija je tudi pedagoško-antropološka kategorija, ki kaže na razmerje med generacijo, ki posreduje (npr. življenje, znanje, imetje ipd.), in generacijo, ki sprejema.
3. Izraz generacija se uporablja za razlikovanje kolektivnih zgodovinskih oz. socialnih grupiranj, ki kažejo skupne interese ali kulturne usmeritve na osnovi skupnega odraščanja. To je zgodovinsko-družbeni pojem generacij.
4. Generacija je tudi izraz pri razpravah o delitvi javnih dobrin med starostnimi skupinami v državi blaginje – značilni pojem pri tem je medgeneracijska pogodba.

Höpflingerjev pojem generacije v tretji točki je enak Mannheimovemu pojmovanju. Ta je že v petdesetih letih prejšnjega stoletja napisal, da je generacija skupina ljudi določenega časovnega obdobja, ki jo je v času njihovega odraščanja zaznamovalo značilno socialno-kulturno stanje in pomembni dogodki tistega časa, ter da generacije niso enotne, zato jih je možno obravnavati kot sub-generacije oziroma kot generacijske enote. Začetke tega pristopa lahko zasledimo v Mannheimovem eseju *Problem generacij* (Mannheim, 1952).

Na teh ter drugih sorodnih pogledih sta gradila pogosto citirana Howe in Strauss, ki sta opredelila socialne generacije kot skupek vseh ljudi, rojenih v obdobju približno dvajsetih let, kar je dolžina ene faze življenja: otroštva, mlajše odrasle dobe, srednjih let in obdobja starosti. Člani generacije imajo svoj delež pri ključnih zgodovinskih dogajanjih ali prelomnicah; ta dogajanja in prelomnice so sprožili specifične socialne trende. V tem pogledu so člani iste generacije odraščali v podobnih okoliščinah. Zato si v življenju delijo nekatere skupne izkušnje, prepričanja in vedenja, kar jih povezuje in zaznamuje potek njihovih življenj. Drugače povedano, generacijska teorija pojasnjuje, da doba, v kateri se je rodila oseba, vpliva na razvoj njenega pogleda na svet. Človekov sistem vrednot se oblikuje predvsem v prvem desetletju življenja, kar dolgoročno vpliva na družine, prijateljstva in skupnosti. Generacije se torej razlikujejo glede na vrednostne sisteme, ki so jih oblikovale v času svojega odraščanja. Če

proučujemo vrednote, ki so skupne generacijskim skupinam, potem lahko bolje razumemo njihova raznolika prepričanja in vedenja. Četudi se ne strinjamo z vsemi vrednotami drugih generacij, nam medgeneracijsko učenje omogoči razumeti druge generacije in njihov pogled na svet (Howe in Strauss, 1991).

Ista avtorja sta prva stratificirala generacije v ameriški družbi glede na sisteme vrednot. Njuna opredelitev generacij je bila deležna kritik, češ da ni dovolj podprta z raziskavami, kljub temu pa se je razširila povsod po razvitem svetu. V nadaljevanju jo bomo na kratko prikazali.

Tiha generacija je bila rojena pred 1946. To je generacija naših starih staršev, odraščala je v trdih razmerah, zaznamovala jo je druga svetovna vojna. Njene vrednote so zasebnost, njena identiteta sloni na trdem delu, neradi izgubljajo čas s stvarmi, ki se jim zdijo nekoristne. Težko izražajo čustva, veliko težo dajejo dogovorom in formalnim, olikanim pogovorom. Imajo veliko spoštovanje do avtoritet.

Sledi **baby-boom** generacija rojena približno med letoma 1946 in 1963. Ta generacija je živela že v ekonomskem izobilju, ki ji ga je nudila generacija njihovih staršev z željo, da bi imeli boljše in lepše življenje, kot so ga imeli sami. To generacijo zaznamuje egocentričnost, radi tekmujejo in težijo k nenehnim spremembam. Zelo veliko jim pomeni napredovanje na družbeni lestvici. Težijo k temu, da sta verbalna in neverbalna komunikacija skladni. Ta generacija zna bolje izražati čustva od svojih staršev. Ne mara trdnih pravil, druge ljudi sprejema na podlagi standardov, ki izhajajo iz osebnih predstav.

Generacija X je rojena približno med letoma 1964 in 1978. Pomemben ji je osebni razvoj, neodvisnost in ustvarjalnost, do predpostavljene so nezaupljivi in kritični, raje širijo svoje ideje. Radi trdo delajo, da imajo potem dovolj prostega časa zase. Iz svojega okolja potrebujejo nenehne povratne informacije. Tej generaciji so elektronski mediji že zelo blizu, radi komunicirajo z elektronsko pošto in s kratkimi neformalnimi pogovori.

Generacija Y, rojena približno med letoma 1979 in 1997, je odraščala v tehnološki revoluciji. Je pozitivno naravnana, ima optimističen pogled na svet, zelo je avtonomna, radi se učijo in ukrepajo neodvisno od drugih ljudi. Med njimi je velika raznolikost, odraščali so ob medijih in jih vsestransko uporabljajo. Radi služijo in zapravljajo denar, potrebujejo veliko zunanjih spodbud za stik z realnim svetom. Generacija Y je odklopljena od realnosti in potrebuje veliko spodbud starejših za funkcioniranje v vsakdanji realnosti.

V zadnjih dvajsetih letih na socialno gerontološkem področju prevladuje generacijska teorija, da je življenje ena sama celota. Gre torej za **koncept enovitosti človekovega življenja**, ki ga imenujejo tudi vseživljenjska perspektiva – **življenjski potek**. Ta pristop se je razvijal po letu 1960, ko so začeli izvajati analize življenja ljudi v strukturnih, socialnih in kulturnih sredinah, pri čemer so močno upoštevali tudi zgodovinsko razsežnost. Ta je lepo izražena tudi v slovenskem pregovoru *Kakor si boš v mladosti postlal, tako boš v starosti ležal*.

Koncept enovitosti človekovega življenja je *zaporedje družbeno določenih dogodkov in vlog, ki jih posameznik udejanja skozi čas* (Giele in Elder, 1998, str. 22). Teorija enovitosti življenja ali vseživljenjski potek izhaja iz multidisciplinarnе paradigme proučevanja življenja ljudi v strukturnih kontekstih in socialnih spremembah. Ta pristop zajema ideje in poglede predvsem z vidika zgodovine, sociologije, demografije, razvojne psihologije, biologije in ekonomije.

Usmerjen je predvsem na povezavo med posameznikovim življenjem ter zgodovinskimi in socialno-ekonomskimi razmerami, v katerih ta živi in se razvija.

Zadnja desetletja dobiva koncept enovitosti življenja konstruktivistično usmeritev, po kateri človekovo življenje najprej določajo dogodki in vloge, njihov seštevek je človekova izkušnost. Pri tem je zgodovinska perspektiva v ozadju, kar pomeni, da v enovitosti človekovega življenja nista več najpomembnejša časovno zaporedje dogodkov ali kronološka starost. To pojasnjuje raznolikost med starostniki; ta pa se s starostjo povečuje v vseh razsežnostih življenja (Kuh in drugi, 1997).

2.3. SOŽITJE IN MEDGENERACIJSKO SOŽITJE

Sožitje je širok pojem, zajema aktivne in pasivne oblike ter procese skupnega »so-življenja« ljudi. Tujka za lepo sožitje v naravi je simbioza, nasprotje temu je tekmovanje za preživetje vrst. Sožitje predpostavlja sistemsko medsebojno soodvisnost s smiselnimi možnostmi komplementarnega dopolnjevanja vseh sodelujočih. Sožitje je medsebojni dialog, pri katerem obe strani sodelujeta na način, ki obema koristi; zato je ustrezen odgovor na pristne človekove potrebe. Na mikro družbeni ravni so nematerialne vrednote bistveni del lepega sožitja, njene nepogrešljive sestavine so empatija, osebna opora in pomoč. Komunikacija je tista merljiva komponenta, ki loči zgolj prostorsko sobivanje od celovitega pojma sožitje, pristna vzajemna pomoč pa je merljiva komponenta solidarnosti. Da je temu tako, potrjujejo tudi rezultati naše raziskave.

Medgeneracijsko sožitje je način doživljanja in vedenja med mlado, srednjo in tretjo generacijo. Tuja literatura pogosto obravnava medgeneracijsko sožitje z vidika razmerij in odnosov med generacijami (intergenerational relations), kajti slovanski pojem sožitja nima ustreznega pojma v germanskih jezikih. Razmerja in odnose med generacijami obravnavajo z vidika medsebojne podpore v družini, družinske oskrbe onemoglih in denarnih transferjev med generacijami. Za lepo sožitje generacij je nujno, da vse generacije doživljajo medsebojno soodvisnost in odvisnost vseh od narave. To je antropološka osnova za razvoj in krepitev človeške solidarnosti pri vseh: pri srednji ob praksi sočutne in vedre pomoči nemočnim otrokom in starim ljudem, pri onemoglih starejših ob hvaležnem sprejemanju pomoči. Spoštovanje med generacijami ter njihovo medsebojno sinergično in solidarno dopolnjevanje je omogočilo dosedanji človeški razvoj. V današnji demografski krizi, ki je prva te vrste v zgodovini, se zdi, da je krepitev osebne solidarnosti največja razvojna perspektiva evropske kulture. Zato je javna skrb države in civilne družbe za ozaveščanje in utrjevanje stališča o komplementarni soodvisnosti generacij vitalnega pomena (Ramovš J., 2012).

2.4. SOLIDARNOST IN MEDGENERACIJSKA SOLIDARNOST

Beseda **solidarnost** je tujka (lat. solidus – trden), ki je široko uveljavljena v svetu, pomeni pa vzajemnost, vzajemno pomoč, soglasnost, družbenost, čut za skupno odgovornost in korist (Verbinc, 1997). Pogosto se kaže v materialnih in nematerialnih oblikah pomoči, ki so neplačane. Solidarnost praviloma ustvarja konstruktivne rezultate; pomoč sočloveku v obdobju osebne nemoči in stiske zaradi bolezni, elementarne nesreče ali kake druge neugodne okoliščine spodbudi razvoj njegovih zmožnosti in poveča kohezivnost med ljudmi. Solidarnost presega materialne ali kake druge koristi, v ospredju ima dobrobit sočloveka.

Razlikujemo neformalno osebno in institucionalizirano solidarnost. Tako ena kot druga sta podlaga za kakovostno preživetje in razvoj posameznika in skupnosti. Evropska socialna zavarovanja (zdravstveno, invalidsko, pokojninsko, za brezposelnost in za dolgotrajno oskrbo) ter brezplačno šolstvo za vse je najvišji domet družbene ali institucionalizirane solidarnosti v dosednji zgodovini človeštva. Institucionalizirana solidarnost na državni ravni zagotavlja socialno varnost vsem ljudem, pri tem pa lahko uspeva le ob zavestnem razvijanju osebnih zmožnosti, ki so osnova vsake solidarnosti: osebno sočutje, empatija, zmožnost za kakovostno komuniciranje (Špidla in drugi, 2013, str. 57).

Pojem solidarnost se danes uporablja za opisovanje odnosov med starostnimi skupinami in za medgeneracijske odnose v družinah. Merimo jo lahko z vrednotenjem izmenjav v družinah, med starostnimi skupinami v družbi in državi. Kohli (1999) navaja tri vrste najpomembnejših izmenjav:

1. prejemki in ugodnosti, ki jih država namenja mlajši ter starejši generaciji;
2. neposredna podpora med starši in otroki;
3. razmerje med podporo znotraj družin in med finančnimi, zakonskimi in drugimi spodbudami, ki jih država namenja družini.

Naštete izmenjave služijo temu, da se omili socialno tveganje v vseh življenjskih obdobjih.

Včasih je srednja generacija v celoti poskrbela za mlajšo in starejšo generacijo znotraj družine, zadnjih petdeset let pa se del te skrbi prenaša na državo in civilno sfero. V Sloveniji je v času socialističnega režima proces podružbljanja družine prinesel ženskam več pravic in enakopravnosti, med drugim tudi visoko zaposlenost, ki je še danes med najvišjimi v Evropi; leta 2010 je znašala 49,5 % (SURS, 2011). Slovenija je sorazmerno zgodaj sprejela družinsko zakonodajo, ki štiti starševske pravice do porodniškega in starševskega dopusta, še vedno pa slabo skrbi za mlade družine, za cenovno ugodno in povsod dostopno otroško varstvo in stanovanja za mlade družine. Sedaj, ko v razvitejših državah EU racionalizirajo javno porabo tudi tako, da strateško razvijajo učinkovite in integrirane oblike pomoči različnim ranljivim in starostnim skupinam hkrati, pri nas še ni prišlo do tega (npr. javni prevoz otrok v šolo ne sprejema starejših ipd.). Medresorska neusklajenost je odločilni vzrok, da še vedno nimamo celovitega nacionalnega sistema za dolgotrajno oskrbo.

2.5. RAZMERJA MED GENERACIJAMI IN STAROSTNIMI SKUPINAMI

Sodobne socialne države obravnavajo družino kot osnovno solidarno skupnost. Iz tega razloga je pomembno, da smo pozorni na odnose med socialno državo in družino ter da preučujemo dosežke in pomanjkljivosti njunega razmerja. Le na ta način je mogoče razvijati stvarno sliko o življenjskih razmerah starostnih skupin in nevarnosti za konflikt med njimi.

Zadnjih petnajst let je bilo v Evropi in v ZDA narejenih veliko ekonomsko socialnih raziskav na področju razmerja med družino in državo. Susan Lingsom meni, da so v državah blaginje (tu so mišljene skandinavske države) razne ugodnosti in servisi močno nadomestili družinsko oskrbo in pomoč. Medgeneracijski odnosi v družini so zato razvodeneli (Lingsom, 1997). Na drugi strani pa privatizacija življenja prinaša tudi privatizacijo različnih rizikov, kar povečuje pomen družine in njene medgeneracijske povezanosti (Esping-Andersen, 1990). Čim večja je družinska kohezija, tem manj je javne pomoči in obratno; čim manjša je družinska povezanost, tem večja je potreba po javni pomoči. Stališča do družinske in javne

pomoči pomembno vplivajo na sprejemanje pomoči (Millar in Worman, 1996, str. 36). Tudi podatki raziskave, ki jo prikazuje ta knjiga, kažejo, da je družinska solidarnost pri nas zelo visoka, medtem ko je preskrbljenost z uslugami javnih ter drugih servisov sorazmerno nizka; o tem govori poglavje o oskrbi v onemoglosti.

Z zaposlovanjem so se ženske pri nas delno razbremenile otroškega varstva (vrtci, neformalna pomoč starih staršev pri varstvu otrok), toda njihova celotna obremenjenost se je povečala, saj so ob zaposlenosti večinoma ohranile tradicionalno vlogo družinske oskrbovalke, ki skrbi za mlajšo in starejšo generacijo. V zahodnih državah se zaposlenost žensk veča postopoma, preskrbljenost s podpornimi službami in servisi pa je visoka in raznolika; seveda ne brez težav. Zadnjih deset let upada javna pomoč družini, ta pa ima oslABLJENE potenciale za oskrbo in vzdrževanje starejših (Kroger, 2001). Ena izmed ugotovitev v raziskavi z zgovornim naslovom *Zaposleni oskrbovalci v evropskih raziskavah* (Perek-Bialas, Hoff, 2013) ugotavlja, da se obremenjenost družine, predvsem zaposlenih žensk z oskrbovanjem onemoglih družinskih članov v Evropi povečuje. Glavna motiva za oskrbo sta moralna odgovornost do onemoglih svojcev in osebno zadovoljstvo družinskih oskrbovalcev, katero od njiju prevladuje, pa je precej odvisno od kulturnega konteksta države; podobne ugotovitve veljajo tudi za Slovenijo v tej in prejšnjih raziskavah (Hvalič Touzery, 2007). Poleg dobrobiti, ki jo prinaša domača oskrba onemoglega svojca, pa se neformalni oskrbovalci srečujejo tudi z negativnimi posledicami, kot so pomanjkanje časa zase, stres, fizične in psihične poškodbe in družinski konflikti. Vprašanje, ki se ob tem postavlja, je, ali bo družina zmogla še večje obremenitve, ki se napovedujejo s porastom davkov, stroškov oskrbe in večanjem deleža starih ljudi.

Družbeno-ekonomski razlogi za spremembe v družinah so po državah EU na različnih stopnjah, ki so odvisne od vrste okolja in kulturnega ozadja (Margherita in drugi, 2009). Razmerja in vplive med družino, ki je v osnovi medgeneracijska skupnost, in med socialno državo dobro razložita pojma **familiarizem** in **defamiliarizem** (Espring-Andersen in drugi, 2003). Familiarni režim deluje na principu odgovornosti družine za blaginjo njenih članov. Familiarizem se meri po številu starejših oseb, ki živijo s svojimi otroki, po številu nezaposlenih mladih, ki živijo s svojimi starši, in s številom ur neplačanega dela, ki ga ženske naredijo tedensko v svoji družini. Defamiliarni režim pa išče načine za razbremenitev družine ter večja avtonomnost njenih članov. S tem postaja osebna blaginja posameznikov manj odvisna od sorodstva. V ta namen država nudi družinam razne oblike finančne pomoči, ugodna socialna posojila ter finančno dostopne ter kvalitetne storitvene servise. Sistem države blaginje se trudi za združljivost med družino in zaposlovanjem, kakor tudi za zmanjševanje dejavnikov tveganja za revščino, nuditi vsem otrokom enake možnosti ne glede na materialni položaj staršev ter za širjenje servisnega sektorja. Slednje omogoča več delovnih mest in večjo zaposljivost. Koliko dejansko vpliva izdatna državna finančna pomoč na solidarnost v družini, v zadnjih letih intenzivno raziskujejo predvsem v skandinavskih državah (Brovell in drugi, 2013; Blome in drugi, 2009).

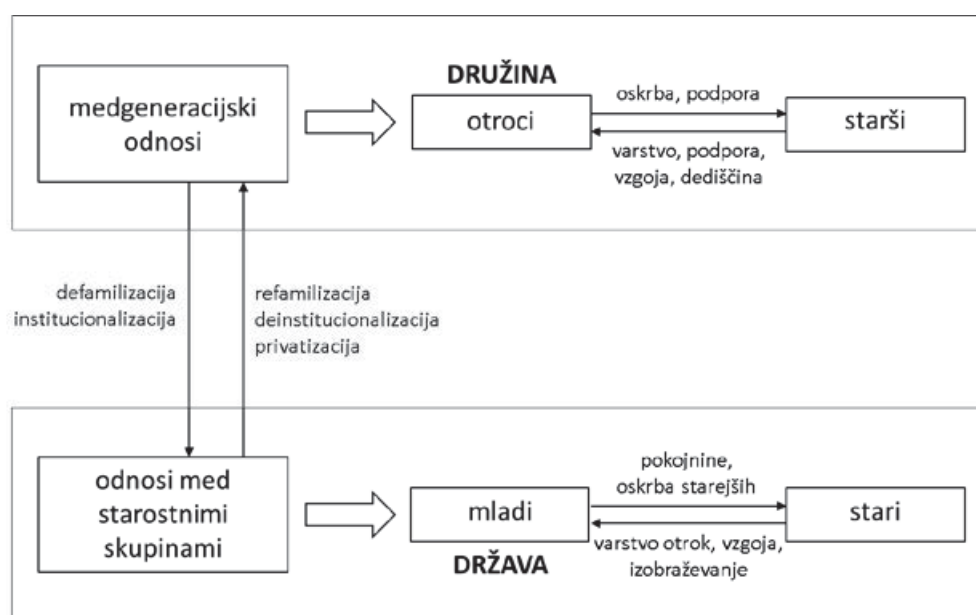
Večina avtorjev meni, da je potrebno gledati na družino s komplementarnega vidika. To pomeni, da če država omogoči družinam funkcionalno pomoč, jo s tem razbremeni. Poveča se možnost za večjo kakovost odnosov med družinskimi člani in za čustveno bližino. S tem se zmanjša pritisk na družino in možnosti za konflikte v njej, kot tudi med državo in družino (Korpi, 2000). Tak model je značilen za skandinavske države, vendar naraščanje starejšega

prebivalstva, nezaposlenosti mladih ter slabšanje ekonomskih razmer povsod po Evropi narekuje varčevalne ukrepe; to se dogaja tudi v državah blaginje. Zato v zadnjih letih dobiva na pomenu pojem **refamilizacija**, kar pomeni, da se določene naloge, ki jih je prevzela država, vračajo nazaj v družino. Na primer, domovi za stare se po EU praznijo zaradi dveh razlogov; prvi so visoke cene, drugi pa to, da so starejši v pozni starosti bolj zdravi kot nekoč in hočejo ostajati doma do konca življenja ali vsaj čim dlje; nobena institucija namreč ne more povsem enakovredno nadomestiti starostnikovega domačega okolja.

Slovenija ima določene elemente defamiliarizma, ki se kažejo predvsem v visoki zaposlenosti žensk, ohranjenih pa je še veliko elementov familiarizma, tudi takšnih, ki imajo v sebi pozitivni potencial, na primer pripravljenost in skrb za onemogle družinske člane in celo sosede, kar jasno kaže naša raziskava (poglavje o oskrbi onemoglih).

Na Sliki 1 je na shematski način prikazano razmerje med generacijami in starostnimi skupinami ter kako potekajo izmenjave med njimi. Na njej so prikazani **materialni transferji med generacijami**, ki jih sestavlja obtok materialnih virov med generacijami. Ta omogoča ravnotežje med koristmi in oporo, ki ju zagotavljata družina in država.

Slika 1: Razmerja med generacijami in starostnimi skupinami

Na medgeneracijske odnose v družini vplivajo procesi vzajemnosti: starši za svoje otroke skrbijo, jim nudijo oporo in varnost. Ob tem ni zanemarljiva njihova materialna podpora, praviloma odraslim otrokom, v obliki daril in dediščin. Povečano obilje zadnjih desetletij je povzročilo, da prvič v zgodovini velik del evropske populacije prenaša svoje sorazmerno veliko premoženje na generacijo otrok (Brandt in drugi, 2008). Tudi otroci dajejo pomembno oporo svojim staršem in kljub temu, da odrasli otroci praviloma ne živijo v istem gospodinjstvu s svojimi starši, jih v večini primerov vsaj občasno oskrbujejo.

Pri pojmu medgeneracijski je poudarek na odnosu ali razmerju med dvema ali več generacijami, torej na vmesnem »prostoru« med mlado, srednjo in upokojensko generacijo, ter na dinamičnem dogajanju, ki se odvija v tem socialnem prostoru. Medgeneracijska razmerja niso seštevek značilnosti dveh ali vseh treh generacij, ki nastopajo v določenem sožitnem

kontekstu, ampak so nova dinamična socialna stvarnost, ki nastaja v njihovem sožitnem prostoru (Ramovš J., 2003).

2.6. NEVARNOST DRUŽBENEGA KONFLIKTA MED GENERACIJAMI

Nevarnost medgeneracijskega konflikta proporcionalno narašča z obsegom prejemkov in izdatkov, ki jih imajo določene starostne skupine. Socialne politike ustvarjajo raven socialne neenakosti ne samo z razporeditvijo javnih sredstev, temveč tudi s tem, da na ta način naredijo vzporedni trg. Nemški sociolog Rainer Lepsius (1990) je skoval pojem *Ver-sorgungsklassen* (oskrbovani razredi), s katerim je opredelil privilegirane skupine socialne države. Razdeljevalci javnih financ socialne države in njeni prejemniki so privilegirane skupine, zato je velika nevarnost trenj in konfliktov tako med njimi kot z nepriviligiranimi skupinami. Primer je srednja generacija kot osnovni ekonomski vir socialne države, ki veliko nudi in malo prejema. Mlada in starejša generacija imata vrsto potreb, ki jih bo vedno težje zadovoljiti iz virov socialne države. To lahko vodi v konflikt med njima, kakor tudi ene in druge s srednjo generacijo.

Eden glavnih namenov naše raziskave o potrebah, zmožnostih in stališčih prebivalcev Slovenije, ki so stari 50 let in več, je bil odkrivanje stanja in potencialov za medgeneracijsko sožitje in solidarnost. Poleg tega pa bi bilo potrebno še celovito analizirati ključne pravne dokumente, ki so podlaga družbeni solidarnosti pri nas, ter njihovo uresničevanje v praksi preko vrste, števila in količine finančnih transferjev. Temeljit raziskovalni vpogled v stanje solidarnosti v družini in širši družbi je ključnega pomena za razvoj, zato razvite države stalno skrbijo za dobre podatke o tem. V kriznih časih je strateško načrtovanje ohranjanja in krepitve medgeneracijska solidarnost še posebej pomembno za ohranitev socialne države in da se izognemo možnosti medgeneracijskega konflikta.

2.7. MEDGENERACIJSKO SOŽITJE ALI SOŽITJE LJUDI NE GLEDE NA STAROST

Da bi omilili slabe posledice delitve na starostne skupine oziroma generacije, se vedno bolj poudarja koncept enovitosti človekovega življenja; človeško življenje je en sam življenjski potek, na katerega naj bi v realnosti vsakdanjega življenja gledali kot na celoto (Filipov in drugi, 2003; Mayer, 2009; Glen in drugi, 2003). Ta poudarek zadnja leta širi tudi Svetovna zdravstvena organizacija in postaja osnovno izhodišče dolgožive družbe ter aktivnega staranja. Sociolog Walker iz Seffieldske univerze, ki se ukvarja z aktivnim staranjem, je v plenarnem predavanju na svetovnem gerontološko-geriatričnem kongresu z naslovom: *Aktivno staranje: politika za vse starosti?* poudaril štiri ključne elemente aktivnega staranja:

1. ena življenjska celota,
2. staranje kot neizogibnost, toda
3. staranje z različnimi možnostmi in
4. preventiva.

V procesu staranja, posebno v poznih letih, nastopijo velike razlike med ljudmi. V mladosti imajo vsi ljudje približno enake funkcionalne kapacitete, v obdobju srednjih let začnejo bolj ali manj upadati, v poznejšem življenjskem obdobju pa so razlike velike. Tudi v poznih letih je pomembna telesna dejavnost, dobra rehabilitacija po boleznih in poškodbah pa omogoča kakovostno življenje tudi v pozni starosti. Danes ima zdrav sedemdesetletnik 54 % možnosti, da bo živel do 90. leta, če pa ima kronične nenalezljive bolezni in slab življenjski stil, se

mu življenje zelo skrajša. Ob boleznih se sicer zmanjša funkcionalnost, so pa skoraj vedno možne nove dobre prilagoditve nanje (Walker, 2013).

Pri omenjenem avtorju je pojem generacij zabrisan, v ospredju je pogled na človeka, ki se nenehno stara in ima lahko enake potrebe, ne glede na to, na kateri točki kronološke starosti se nahaja. Človeka določajo aktivnosti in zmožnosti, ne pa starost sama po sebi, niti ne generacijska pripadnost, saj so meje med generacijami vedno bolj nejasne; razlike v mišljenju, doživljanju se npr. med mladimi spreminjajo že na nekaj let. Pogled na človeka kot na nenehno spreminjajoče in starajoče se bitje je antropološko utemeljen in se dopolnjuje z osnovno delitvijo na tri generacije, to je na tri skupine človeštva, ki so utemeljene v treh glavnih obdobjih življenja: **1. mladost**, ko se telesne in duševne zmožnosti razvijajo, človek pa postopoma sprejema polno odgovornost za svojo vlogo v družbi; **2. srednja leta** z viškom telesnih in duševnih zmožnosti pri opravljanju svoje družbene vloge; in **3. starost**, ko telesne in duševne zmožnosti upadajo in skladno s tem postopoma izpušča družbene vloge na področju proizvodnje in organizacije (Ramovš J., 2003).

V naši raziskavi smo zbrali veliko podatkov o sožitju, razmerjih in solidarnosti med generacijami; nekaj od njih jih bomo analizirali na naslednjih straneh.

3. STALIŠČA O MEDGENERACIJSKIH ODNOSIH

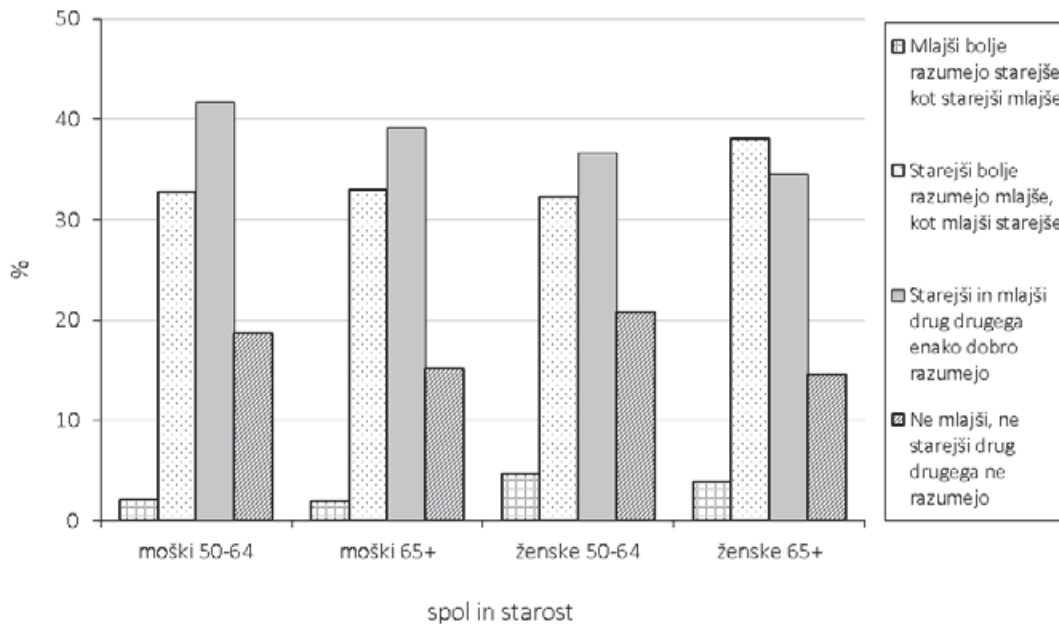
Stanje medgeneracijskega sožitja nam v naši raziskavi o potrebah, zmožnostih in stališčih prebivalcev Sloveniji, ki so stari 50 let in več, osvetljujejo odgovori na številna vprašanja, npr. o sobivanju v skupnem gospodinjstvu ali v isti hiši (V64 in V65), o prejemanju pomoči pri vsakdanjih opravilih (V58), o prejemanju in nujenju oskrbe (zlasti dolgotrajne) v starostni onemoglosti (od V66 do V74), o pomembnosti odnosov s svojci in drugimi bližnjimi v dosedanjem življenju in za kakovostno staranje (V90 in V93), o zaupnem osebnem odnosu ter načinu vzdrževanja teh stikov (V98), o materialni pomoči drugim (V151 do V154) itd. Odgovori na navedena vprašanja so obdelani v več drugih poglavjih te knjige, tukaj pa nas zanimajo samo tisti vidiki teh vprašanj, ki kažejo odnose med starejšo in mlajšo generacijo.

Eno od vprašanj o medgeneracijskih odnosih se je glasilo: *Kakšne so vaše izkušnje o tem, kako se razumejo mlajši in starejši – s katero od spodaj navedenih trditev se najbolj strinjate?* (V102); anketiranci so izbrali enega izmed štirih odgovorov v zaprtem nizu trditev:

1. *Mlajši bolje razumejo starejše kot starejši mlajše.*
2. *Starejši bolje razumejo mlajše kot mlajši starejše.*
3. *Starejši in mlajši drug drugega enako dobro razumejo.*
4. *Ne mlajši ne starejši drug drugega ne razumejo.*

Na Sliki 2 so rezultati prikazani v obliki štirih skupin stolpcev glede na starost in spol anketirancev. Zanimalo nas je namreč, ali se razlikujejo stališča o medgeneracijskem razumevanju med mlajšo in starejšo skupino anketirancev.

Slika 2: *Izkušnje o razumevanju med mlajšimi in starejšimi – dve starostni skupini anketirancev po spolu*

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010

Med prebivalci Slovenije, ki so starejši od 50 let, prevladuje stališče, da starejši in mlajši drug drugega enako dobro razumejo. Ko odgovor pogledamo po spolih in obeh starostnih skupinah, pa so razlike. Zanj se je odločilo kar 43,8 % tako mlajših kot starejših moških. Pri mlajši skupini žensk ta izkušnja še prevladuje, vendar bistveno manj kot pri moških (5 % manj), pri starejših ženskah pa pade že na drugo mesto. Največ starejših žensk (41,8 %) ima izkušnjo, da starejši bolje razumejo mlajše kot mlajši starejše. Pri mlajši skupini žensk pa je ravno obratno: izmed vseh skupin je teh najmanj prepričanih, da starejši mlajše bolje razumejo (le 34,2 %); prav blizu so jim po tej izkušnji tudi mlajši moški.

Glede izkušnje, da starejši bolje razumejo mlajše kakor mlajši starejše, je zelo opazna razlika med mlajšimi in starejšimi ženskami. Razlog bi lahko iskali v tem, da so stari ljudje že prehodili svoja mlajša leta, zato menijo, da se lažje vživijo v mlade kot mlajši vanje, ker ti še nimajo izkušenj staranja. Ta razlaga pa ne more biti zadostna, ker se skupini moških in žensk med seboj zelo razlikujeta. Ključ do odgovora je morda skupina mlajših žensk. Njihove izkušnje kažejo tri odstopanja od drugih skupin: 1. imajo najmanj zaupanja v to, da starejši razumejo mlajše bolje kakor mladi starejše, 2. največ jih je mnenja, da mladi bolje razumejo starejše kakor starejši mlajše, 3. daleč največ jih meni, da niti mlajši ne razumejo starejših niti starejši mlajših. Za posebnost te skupine žensk so verjetno naslednji razlogi.

- Kot matere svojih odraščajočih ali že odraslih otrok imajo z njimi več pristnega stika kakor ostale skupine, zato jih bolje poznajo in bolj zaupajo mladim.
- Ta skupina žensk tudi najbolj pogosto oskrbuje svoje ostarele svojce. Pri oskrbovanju pa imajo tudi precej slabih izkušenj z navidezno vitalnimi starostniki, ki ne znajo sprejemati pomoči in svojega starostnega pešanja (Ramovš K., 2001; Ramovš J. in K., 2010).
- Hkrati spadajo same v baby-boom generacijo, ki je zelo usmerjena v svojo samouresničitev in je v konfliktu s starejšo generacijo, češ da ni znala pravilno skrbeti za svoj človeški razvoj. Kljub temu, da mlade kar dobro razumejo, pa od njih verjetno ne dobijo takega

odziva, kot bi ustrezal njihovim predstavam, saj so mladi oblikovani po njihovem modelu samouresničevanja (Howe in Strauss, 1991). To do neke mere pojasni tudi najbolj pogost pesimizem skupine mlajših žensk glede razumevanja med generacijami. Poleg tega bi pri poglobljenem raziskovanju kazalo iskati vzrok za pesimistično stališče glede medgeneracijskega razumevanja pri tej skupini tudi v krizi srednjih let in depresivnih občutjih, ki so s tem povezani.

Manj kot 5 % vprašanih obeh starostnih skupin in spolov je menilo, da mladi bolje razumejo starejše kot starejši mlajše. To kaže, da večina starejših zaupa predvsem svojim sposobnostim za razumevanje drugih.

Če se generacije slabo razumejo med seboj, se zmanjšujejo možnosti kakovostnega staranja. Zato nas je zanimalo, ali skupina anketirancev, ki je odgovorila, da ne mlajši ne starejši drug drugega ne razumejo, čuti potrebo po učenju medgeneracijske komunikacije. Rezultat te analize kaže Slika 3.

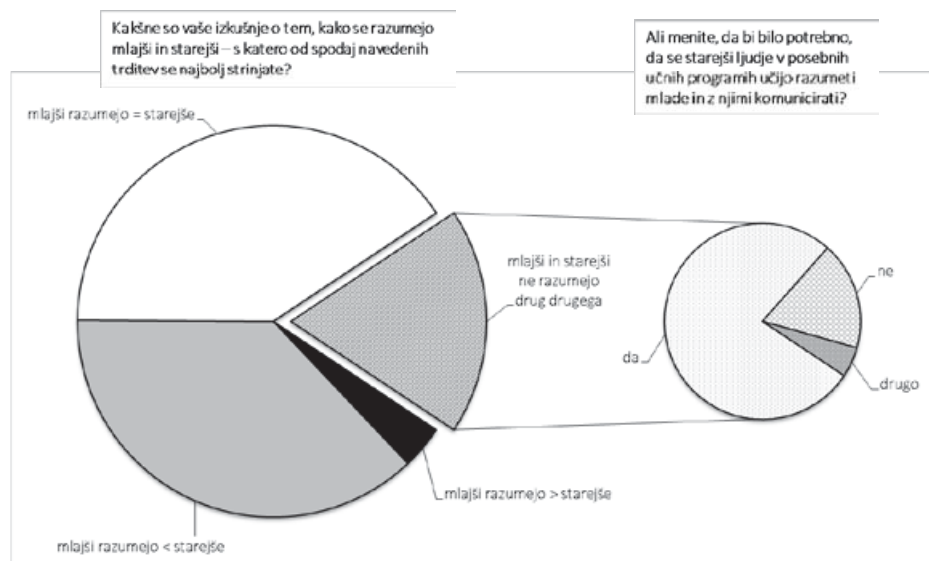
Na vprašanje (V106): *Ali menite, da bi bilo potrebno, da se starejši ljudje v posebnih učnih programih učijo razumeti mlade in z njimi komunicirati?*, ki je bilo postavljeno vsem anketirancem, jih je 77,2 % odgovorilo pritrdilno. Da to *ni potrebno*, je bilo mnenja 17,8 %, 5 % pa je izbralo *drugo*; ti so lahko dopisali, kaj mislijo pri tem. Napisali so večinoma razloge, zakaj bi bilo dobro ali slabo, če bi se starejši v posebnih programih učili razumevati mlajše. Navajamo nekaj njihovih tipičnih povedi.

- Starejši imamo izkušnje, a malo stika z mlajšimi. Manjka druženje.
- Starejši imajo strah pred izobraževanjem, boljše bi bilo neformalno izobraževanje.
- Obratno bi bilo potrebno, kajti starejši živijo s svojim mišljenjem in se težko spreminjajo.
- Ja, obojestransko je treba, toda težko izvedljivo.

Več kot tri četrtine anketiranih torej meni, da bi bilo potrebno, da se starejši ljudje učijo razumeti mlade in komuniciranja z njimi. Predvsem pa je zanimivo to, da je takšnega mišljenja tudi več kot tri četrtine anketirancev iz skupine, ki so pri vprašanju (V102), *kakšne so vaše izkušnje o tem, kako se razumejo mlajši in starejši*, izbrali odgovor, *da mlajši in starejši drug drugega ne razumejo*. To kaže vsaj na dvoje: prvo, da imajo starejši ljudje perečo potrebo po dobrem razumevanju z mladimi, in drugo, da to potrebo težko zadovoljujejo. Potrebna bi bila podpora in pomoč na formalni in neformalni socialni ravni. Vpeljevanje medgeneracijskih vsebin v redne šolske učne programe ter medgeneracijsko prostovoljsko druženje bi lahko veliko prispevalo k boljšemu medgeneracijskemu sožitju.

Slika 3 prikazuje v večjem krogu deleže vseh anketirancev, ne glede na starost in spol (glej tudi Sliko 2), ki so odgovorili na vprašanje *Kakšne so vaše izkušnje o tem, kako se razumejo mlajši in starejši – s katero od spodaj navedenih trditev se najbolj strinjate?*

1. *mlajši razumejo > starejše (Mlajši bolje razumejo starejše kot starejši mlajše)* 3,6 %,
2. *mlajši razumejo < starejše (Starejši bolje razumejo mlajše kot mlajši starejše)* 37,2 %,
3. *mlajši razumejo = starejše (Starejši in mlajši drug drugega enako dobro razumejo)* 40,6 %,
4. *mlajši in starejši ne razumejo drug drugega (Ne mlajši ne starejši drug drugega ne razumejo)* 18,7 %.

Slika 3: Potreba po učenju medgeneracijske komunikacije

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010

Kolikšno potrebo po *posebnih učnih programih za boljše medgeneracijsko razumevanje* čutijo tisti, ki menijo, da mlajši in starejši ne razumejo drug drugega? Ta njihova stališča prikazuje manjši krog na Sliki 3. Rezultat je presenetljiv. Več kot tri četrtine odgovorov je pritrdilnih. Njihova stališča so sicer veliko bolj pesimistična glede razumevanja med generacijami, pripravljenost in zaupanje v učenje le-tega pa ni manjše od ostale populacije. Kljub negativnemu stališču do medgeneracijskega razumevanja so se torej starejši ljudje pripravljene učiti medgeneracijskega sožitja.

4. KAJ POVEZUJE IN KAJ RAZDVAJA STAREJŠO IN MLAJŠO GENERACIJO?

V prejšnjem poglavju smo med drugim ugotovili, da bi si večina anketirancev želela izboljšati odnose z mlajšimi generacijami. V kakšnih medgeneracijskih odnosih pa dejansko živijo v Sloveniji ljudje, ki so stari 50 let in več? To je eno od pomembnejših vprašanj, ki smo si jih zastavili v raziskavi. Zanimalo nas je, kakšne značilnosti pripisujejo anketiranci dobrim in kakšne slabim odnosom. Svoje izkušnje z medgeneracijskimi odnosi so navajali z opisnimi odgovori na vprašanji: *Po čem vi ugotovite, da se mladi in starejši razumejo?* (V103) ter *In po čem vi ugotovite, da se mladi in starejši ne razumejo?* (V104). Na prvo vprašanje je odgovorilo 89,6 % raziskane populacije, na drugo 89,8 %. Ob teh dveh vprašanjih so prepoznali osnovne sestavine medgeneracijskega sožitja ter jih poimenovali ali kratko opisali.

Najprej smo obdelali odgovore na obe vprašanji tako, da smo izluščili iz njiju najbolj pogoste skupne pojme za dobro in slabo medsebojno razumevanje.

Na Sliki 4 so prikazane besede in besedne zveze, s katerimi so anketiranci najpogosteje označili dobro medgeneracijsko razumevanje. Večja beseda ponazarja večje število enakih ali zelo sorodnih odgovorov. Daleč največ anketirancev ugotavlja, da sta za razumevanje

med mladimi in starejšimi najbolj pomembna pogovor in lep odnos. Razvidno je, da močno prednjači pogovor, malo pa omenjajo izražanje hvaležnosti, iskrene pohvale ali zahvale, ki so pomembne sestavine dobrega pogovora. Ne vemo, kakšni so razlogi za to; morda je razlog samo vprašanje, ki ne sprašuje po podrobnostih, morda nejasne predstave ljudi o tem, kaj vse vključuje dober pogovor.

Slika 4: Razpoznavne značilnosti medgeneracijskega razumevanja

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010

Najpogosteje uporabljene besede in besedne zveze za medgeneracijsko sožitje smo razvrstili po Szydliku, ki razlikuje tri dimenzije solidarnosti (Szydlik, 2001):

1. funkcionalna solidarnost (materialna in instrumentalna podpora),
2. afektivna solidarnost (medsebojna naklonjenost in občutek povezanosti),
3. povezovalna solidarnost (stopnja stikov in skupnih aktivnosti).

Odgovori na gornji vprašanji o razpoznavnih značilnostih medgeneracijskega razumevanja ali nerazumevanja vsebujejo vse tri oblike medgeneracijske solidarnosti po Szydliku. Največ pojmov se nanaša na afektivno solidarnost: pogovor, lep odnos, prijaznost, spoštovanje, lepo vedenje. Nekaj pojmov, ki so pogosti med odgovori anketirancev, spada v povezovalno solidarnost, zlasti skupno delo, druženje in sodelovanje, medtem ko smo zelo pogosto uporabljeno besedno zvezo *medsebojna pomoč* šteli v skupino funkcionalne solidarnosti.

Besede in besedne zveze na Sliki 4 nam na pregleden način povedo, kaj je pomembno za dobro medgeneracijsko sožitje in kako pogosto so anketiranci navajali posamezno od teh besed ali besednih zvez. Nas pa je zanimalo predvsem, kako se kažejo odnosi, lep pogovor in druge besedne zveze v zgornjem okvirčku. To smo ugotavljali s kvalitativno analizo izčrpnih opisov anketirancev v odgovorih na obe zgornji vprašanji. Po metodi indukcije-dedukcije smo iz gradiva najprej segregirali odvisne pojmovne spremenljivke, ki so po svojem predznaku nevtralne. Te so v Tabeli 1 nanizane v srednjem stolpcu. Pojmi označujejo, kaj povezuje ali razdvaja starejšo in mlajšo generacijo. Pojasnjevalne spremenljivke so pojmovne zveze in povedi, ki so jih izrekli anketiranci in so v levem in desnem stolpcu ter razlagajo pojem odvisne spremenljivke. V levem stolpcu je izbor tipičnih pojmovnih zvez ali povedi, ki pojasnjujejo po čem anketiranci sklepajo, da se starejša in mlajša generacija dobro razumeta. V desnem stolpcu pa je po enakih kriterijih narejen izbor tipičnih pojmovnih zvez ali povedi, ki pojasnjujejo po čem anketiranci sklepajo, da se starejša in mlajša generacija slabo razumeta.

Tabela 1: Po čem ugotavljajo, da se mlajši in starejši (ne)razumejo?

Pojasnjevalne spremenljivke	Odvisne spremenljivke	Pojasnjevalne spremenljivke
Starejša in mlajša generacija se DOBRO razumeta <ul style="list-style-type: none"> – Zaupajo si težave. – Uskladijo stališča brez hrupa. – So prijazni drug z drugim. – Rešujejo probleme. – Ko analiziramo problem ugotovimo, da imamo podobne rešitve. – Sloga: vsak malo popusti in najdejo rešitev. – Sklepajo kompromise. – Ko pri različnih pogledih ne pride do sporov. – Si pustijo svobodo odločanja. – Če drug drugega razumejo tudi v različnih stališčih. – Iskanje prave sredine med tem, kaj je bilo včasih in kako je danes. – Da potrpijo drug z drugim. – Da niso vzvišeni drug do drugega. – Drug drugemu popuščajo, se prilagajajo in potrpijo. – Sprejemajo nasvete drug od drugega. – Se ne kregajo, se družijo, se lepo pogovarjajo, tolerirajo različnost potreb enih in drugih. – Prijazni, uvidevni drug do drugega, vsak mora malo popustiti. – Če je mladi pripravljen govoriti s starejšim. – Da se radi vidijo in da so radi skupaj. – Sožitje je odvisno od tega, koliko so mladi podrejeni starejšim. 	Kaj povezuje ali razdvaja starejšo in mlajšo generacijo <p style="text-align: center;">RAZUMEVANJE</p>	Starejša in mlajša generacija se SLABO razumeta <ul style="list-style-type: none"> – Se veliko prepirajo. – Pomanjkanje empatije do starejših. – Ne znajo sklepati kompromisov. – Vsak vztraja pri svojem. – Nerazumevajoči drug do drugega. – Prepiri, ki vodijo v nasilje. – Ves čas skregani. – Gresta mimo eden drugega, se ne pozdravita, se sovražita. – Odtujenost: živijo drug mimo drugega. – Nimajo potrpljenja. – Prepir brez vzroka, tiha mržnja, nerazumevanje drug drugega, obupavanje drug nad drugim. – Trmasto vztrajajo pri svojem. – Med njimi je stalno napetost. – Se vlačijo po sodišču.
<ul style="list-style-type: none"> – Dober pogovor. – Drug o drugem govorijo lepe reči. – Veliko več lepih kot grdih besed. – Če so kretnje in besede ubrane. – Drug drugega poslušajo. – Da dajo prav eden drugemu. – Lepo se pogovarjajo – umirjeno in kulturno. – Da dobijo drug od drugega odgovor, ko kaj vprašajo. – Da so vsi vključeni v pogovor. – Se ne prepirajo. – Rešujejo konflikte. 	<p style="text-align: center;">POGOVOR</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Ne govorijo drug z drugim. – Zmerjanje. – Se ne znajo pogovarjati. – Zmerjanje, kletvice, skratka grd pogovor. – Pride do konflikta, da nočeš več govoriti o določenih problemih. – Na dobronamerno besedo grd odgovor. – Prepiri, pikanje in zbadanje z besedami. – Obrekujejo drug drugega. – Kritizirajo drug drugega.
<ul style="list-style-type: none"> – Po lepem vedenju. – Besede in vedenje so skladni.. – Veselijo se drug drugega. – Kulturno vedenje drug do drugega. 	<p style="text-align: center;">VEDENJE</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Grdo vedenje do starejših. – Neskladje besed in vedenja. – Topost, zadirčnost, neprijaznost. – Se grdo gledajo. – Hodi vsak zase. – Se ignorirajo. – Gredo eden mimo drugega, kot da se ne poznajo. – Nimajo kulture.

<ul style="list-style-type: none"> – Da se spoštuje to, kar eden naredi za drugega. – Da imajo spoštljiv odnos, se lahko mirno pogovarjajo. – Se spoštujejo med seboj ne glede na leta. 	SPOŠTOVANJE	<ul style="list-style-type: none"> – Ni spoštovanja do starejših. – Zaničevanje starejših. – Mladi niso spoštljivi do starejših, do njih so vzvišeni in zanje nimajo časa.
<ul style="list-style-type: none"> – Obojestranska pomoč. – Da mlajši pomagajo starejšim. Koliko mlajši pomagajo onemoglim starejšim. 	POMOČ	<ul style="list-style-type: none"> – Eden drugemu ne pomagajo. – Jim(starejšim) ne nudijo pomoči ali jih zanemarjajo. – Da mlajši prepustijo starejše same sebi, ko ne morejo več skrbeti zase. – Premalo postrežejo stare.
<ul style="list-style-type: none"> – Izkušnje, ki jih prinese starost, lahko drugim koristijo. – Mladi imajo polet, stari pa imamo izkušnje, to dvoje pa se dopolnjuje. – Mladi in stari gredo skupaj. 	STALIŠČA DO GENERACIJ	<ul style="list-style-type: none"> – Z leti postanejo starejši bolj trmasti in egoistični. – Z leti si bolj živčen in slabšega zdravja. – Mladi pravijo, da smo stari starokopitni. – Stari delajo po svoje, mladi po svoje. – Ni sodelovanja med starimi in mladimi – vsak dela zase. – Starejši se veliko pritožujejo. – Mladi imajo drugačen stil življenja. – Mladi se ne prilagajajo starejšim. – Ko starejši ne razumejo položaja mladih. – Ko se ne vidi hvaležnost mladih do dela starejših.
<ul style="list-style-type: none"> – Imajo pogoste medsebojne stike. – Redno se obiskujejo. – Dnevni redni stiki. – Vedo drug za drugega – kaj počnejo, kaj nameravajo početi. Drug drugega pokličejo, ko kaj potrebujejo. – Druženje, kolikokrat gredo skupaj kam. – Skupno preživljanje prostega časa. – Da se radi družijo, da pridejo mladi za večje praznike domov – tradicija. 	STIKI	<ul style="list-style-type: none"> – Se ne obiskujejo. – Ni stikov ali se izgublajo. – Živijo ločeno, vnuki ne obiskujejo babic in dedkov. – Umikajo se eden drugemu. – Mladi so ves dan zdoma.
<ul style="list-style-type: none"> – Skupne dejavnosti. – Vsaj nekaj skupnega dela, kjer so vsi enakopravni. 	DELO	<ul style="list-style-type: none"> – Stari hočejo, da se dela samo po njihovem.
<ul style="list-style-type: none"> – Da si predajajo izkušnje. – Da poslušajo izkušnje drug drugega, da prevzemajo mlajši izkušnje starejših. 	IZKUŠNJE	<ul style="list-style-type: none"> – Mladi ne sprejemajo izkušenj starejših. – Četudi mladi nimajo izkušenj, ne verjamejo starejšim.
<ul style="list-style-type: none"> – Sproščeno vzdušje se čuti. – Dobra atmosfera, ko pridejo vsi skupaj. 	VZDUŠJE	<ul style="list-style-type: none"> – Napeto vzdušje. – Nesproščeno vzdušje se čuti.
<ul style="list-style-type: none"> – Poslušnost, upoštevanje nasvetov. – Da mladi ubogajo starejše. – Da nam zaupajo svoje probleme, mi jim pa damo nasvete, ki jih potem upoštevajo. – Da imajo skupno gospodinjstvo. 	VLOGE	<ul style="list-style-type: none"> – Da mlajši ne poslušajo starejših z izkušnjami.

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010

Odgovori na obe naši raziskovalni vprašanji, ki jih prikazuje Tabela 1, izražajo izkušnje in stališča anketirancev do mlajših dveh generacij; 63 % od njih je namreč povezanih z vsemi tremi generacijami (V107 do V109); o tem govori Martina Starc v poglavju o srečnosti.

Kot smo ugotavljali za besede in besedne zveze, ki jih kaže Slika 4, velja tudi tukaj, da prevladujejo spremenljivke afektivne solidarnosti po Szydliku, toda nič manj pomembne niso spremenljivke povezovalne in funkcionalne solidarnosti. Jasnih funkcionalnih spremenljivk (npr. nega) je malo v primerjavi s tistimi, ki pomenijo **skupno delo** in **medsebojno pomoč**.

Tudi pri teh spremenljivkah gre za dejavno vključevanje generacij, fizično sodelovanje na rabni ravni, zato ju tukaj prištevamo k funkcionalnim spremenljivkam. Anketiranci menijo, da so skupno delo in aktivnosti pomembne za medgeneracijsko enakopravnost. Verjetno pa velja poudariti, da skupne aktivnosti uspevajo v obojestransko zadovoljstvo le, če so generacije v dialogu, to pomeni, da izvajajo takšna dela in aktivnosti, ki so v obojestransko korist in veselje. Vztrajanje starejše generacije, da se ravna in dela zgolj *po starem* ali *po njihovem*, ovira dobro sožitje. V vsakdanjem življenju ljudje tehtajo medgeneracijske odnose s tem, koliko si med seboj pomagajo, pri tem ima starejša generacija v mislih predvsem pomoč, ki jo mlajši nudijo onemoglim staršem ali drugim bližnjim sorodnikom. O tem, kako je medsebojna pomoč osnova medgeneracijske solidarnosti, smo pisali v uvodnem delu poglavja.

Predpostavljamo, da odgovori na vprašanja *Kakšne so vaše izkušnje o tem, kako se razumejo mlajši in starejši?* (V102), *Po čem vi ugotovite, da se mladi in starejši razumejo?* (V103), oziroma *ne razumejo* (V104) izhajajo iz dolgoletnih izkušenj ljudi, ki so stari nad 50 let. Glavni vir njihovih ugotovitev o medgeneracijskem sožitju v Tabeli 1 so torej njihove osebne izkušnje.

Odgovori kažejo, da starejšo in mlajšo generacijo najbolj povezuje dobro **razumevanje**: starejši in mlajši si zaupajo težave, jih konstruktivno rešujejo, sklepajo kompromise, spoštujejo drug drugega itd. Medsebojno razumevanje v različnih okoliščinah je v praksi zahtevno, ker je za to potrebno veliko empatije in potrpežljivosti, pridobivanju tega pa današnje razmere niso naklonjene. Ne glede na neraziskano vprašanje, pri koliko ljudeh je dobro medgeneracijsko razumevanje zgolj ideal, ki izhaja iz nerealnih predstav, pri koliko ljudeh pa so njegova osnova dobre življenjske izkušnje, odgovori v levem stolpcu kažejo mnoge značilnosti kakovostnega razumevanja med generacijami.

Navedimo dva citata. Prvi nazorno ilustrira tradicionalno predstavo lepega sožitja, pri kateri sta pomembni tesna fizična in socialna medgeneracijska povezanost: *Živijo pod isto streho, se pogovarjajo o tem, kako živijo, kaj počnejo, vedo za dejavnosti drug drugega. Drug drugega poslušajo in se upoštevajo pri odločitvah* (citat št. 1-103). Drugi pa izraža pogoj za medsebojno razumevanje generacij v sodobnih razmerah: *Pomembno, da starejši razumejo mlade in da ne pričakujejo od njih, da bodo oni razumeli starejše; starejši so že preživeli mladost, imajo veliko izkušenj, mladi pa šele začenjajo živeti in jih še nimajo, imajo pa polet in manj predsodkov* (iz citata 3-103).

Raznoliki so tudi opisi, ki govorijo o značilnostih konfliktnih medgeneracijskih odnosov; desni stolpec v Tabeli 1 napolnjujejo napetost, sovraštvo, nerazumevanje potreb drugega, nepotrpežljivost itd. Seveda tudi tu ne vemo, koliko izhajajo te trditve anketirancev iz njihovih lastnih izkušenj s slabimi medgeneracijskimi odnosi, vsekakor pa so jasno in precizno navajali svoja mnenja o tem, kaj mislijo, da škodi medgeneracijskemu razumevanju.

Pogovor je najmočnejše orodje vsakega medčloveškega in medgeneracijskega sožitja.

Izraz *medgeneracijska komunikacija* pomeni vse interakcije med posamezniki različnih starostnih skupin. Ožja in širša družina je tipični prostor medgeneracijske komunikacije. V njej potekajo interakcije med starši in otroki, starimi starši in vnuki, tetami in nečaki ... *Intrageneracijska komunikacija* pa poteka med ljudmi iste generacije ali starostne skupine, npr. med brati in sestrami.

Medgeneracijska komunikacija pogosto poteka tudi izven družinskega okolja. Interakcije med otroki in odraslimi, med mlado osebo in eno, ki je srednjih let ali starejšo, ali med

osebo srednjih let in starejšo osebo ustreza opredelitvi medgeneracijske komunikacije. Veliko komunikacije v vsakdanjem življenju, na delovnem mestu, različnih socialnih okoljih je medgeneracijske narave.

Medgeneracijska komunikacija je močan potencial za lepo sožitje, pa tudi za napačne medosebne odnose. To se ne dogaja le zato, ker se ljudje iz različnih starostnih skupin razlikujejo po življenjskih izkušnjah, ampak tudi zato, ker se ljudje na različnih točkah svojega življenja razlikujejo po svojih ciljih komunikacije, potrebah in vedenju (Williams in Garrett, 2002).

V strokovni literaturi zasledimo raziskave in teorije o vrstah in oblikah medgeneracijske komunikacije (Williams in Nussbaum, 2012). Analizirajo predvsem konfliktno medgeneracijsko komunikacijo, manj pa je takih, ki so osredotočene na iskanje potencialov za dobro medgeneracijsko komuniciranje. Njihova druga značilnost je poudarek na prikazih subjektivnega doživljanja; upoštevanje občin zakonitosti dobre in slabe komunikacije je danes v ozadju pozornosti v družboslovju. Zato se danes raziskovanje medgeneracijske komunikacije pogosto ustavi pri naštevanju vrst in oblik subjektivnih občutkov in doživljanja, ki jih komunikacija sproži, izogiba pa se vrednotenju. Vendar pa so merila tudi v medgeneracijski komunikaciji pomembna, ker omogočajo orientacijo in učenje boljše komunikacije. Pozitivna psihologija, ki se uveljavlja zadnja leta, je usmerjena v raziskovanje uspešnih primerov družinske in druge komunikacije. To omogoča prepoznavanje dobre in slabe ali pozitivne in negativne komunikacije ter prepoznavanje in definiranje občin komunikacijskih meril, ki so osnova za oblikovanje praktičnih programov za učenje medgeneracijske komunikacije; eden od pomembnih namenov naše raziskave je bilo prav iskanje znanstvenih osnov za oblikovanje takih programov.

Anketiranci so precizno navajali sestavine dobrega in slabega pogovora. Če preberemo tisti del Tabele 1, ki se nanaša na *pogovor*, dobimo skoraj kratek povzetek priročnika za medgeneracijsko komuniciranje: pogovor naj bi bil v prvi vrsti dialog, v katerem so vsi enakovredno udeleženi, se med seboj poslušajo in si pripovedujejo, v nasprotju s konfliktnim pogovorom, ko besede ranijo, če pa besed ni, je včasih trpljenje vpletenih še hujše.

Pri naslednjem delu Tabele 1, ki govori o **vedenju**, je stolpec, ki ponazarja slabo vedenje, precej večji od tistega, kjer so zbrane povedi o lepem medgeneracijskem vedenju. Vedenje, ki ignorira drugega, *hoja enega mimo drugega* in podobno, so neverbalne oblike komunikacije, ki razvrednotijo sočloveka in mu jemljejo dostojanstvo. Razlog, da je stolpec negativnega vedenja toliko večji od pozitivnega, je morda to, da ljudje v vsakdanjem življenju pri drugem prej opazijo slabo plat kakor lepo. Za lepo vedenje pa anketiranci z različnimi besednimi zvezami poudarjajo, da je zanj značilno skladje besed in vedenja in da se ljudje veselijo drug drugega.

Vloge, spoštovanje in stališča do generacij so v Tabeli 1 ločeni, ker vsebujejo vsebinsko različne pojasnjevalne spremenljivke, vendar so ti trije pojmi povezani, zato jih interpretiramo skupaj. V kategoriji *stališča do generacij* je polnejši stolpec, kjer so nanizane povedi o negativnih stališčih. Starejši ljudje so kritični do svoje generacije. Pravijo, da se človek z leti spremeni, postane bolj trmast in sebičen, živčen ter slabega zdravja. Iz konteksta je moč razumeti, da negativne lastnosti in slabo zdravstveno stanje starejših vplivata na medgeneracijsko sožitje in na pogostost stikov. Nekatere raziskave potrjujejo, da se predvsem vnuki veliko raje družijo z zdravimi in vitalnimi dedki in babicami kot pa z onemoglimi. Starejši pogosto menijo, da mlajši ne upoštevajo dovolj izkušenj in njihovih nasvetov, da podcenjujejo

njihove sposobnosti in zmožnosti; iz tega sklepajo, da jih mlajši ne spoštujejo. Za spoštovanje sočloveka je namreč značilno prav to, da opazimo, cenimo in upoštevamo dobro in vredno na njem ne glede na premoženje, spol, starost in druge osebne značilnosti. V današnjih razmerah globalnega kapitalizma se zdi, da je devalvirala cena starejše generacije, kajti njihove bogate življenjske izkušnje, modrost in druge pozitivnosti gredo težko »v promet«, ostajajo neopazne in nezanimive za mlajše generacije; te gredo svojo pot pogosto mimo starejših. Včasih se zdi, da je ostalo zanimivo za mlade generacije le materialno premoženje starejših, predvsem sprotna finančna pomoč in dediščina. Do neke mere je bilo tako od nekdaj, današnje razmere so to še potencirale.

Človeška kultura napreduje tako, da vsaka nova generacija nadaljuje razvoj tam, kjer ga je prejšnja generacija končala. S tem mlajša generacija avtomatično sprejme glavne pozitivne izkušnje prejšnje generacije. Treba je upoštevati, da vsaka generacija proizvede tudi nekaj zmotnega, kar razvoj ovira. Mlajša generacija se mora s temi ovirami direktno soočati, zato nastaja videz, da pri prejšnji generaciji ne sprejema spoštljivo njenega doprinosa. Če pa seštejemo vse pozitivno, ki ga mlajši avtomatično prevzamejo od starejših, in njihovo aktivno popravljanje negativnega, ki je bilo navzoče pri starejših, se izkaže, da mlajša generacija hote ali nehote gradi razvoj na izkušnjah svojih prednikov (Ramovš J., 1988; 1995).

Čim več je **stikov** med generacijami, tem več je priložnosti za gradnjo medgeneracijskega sožitja. V raziskavi o socialnem gradientu bolnikov s hipertenzijo smo ugotovili, da imajo izobrazbene (in posledično premoženjske) razlike med člani skupine manjši vpliv na medsebojno oporo, kot smo predpostavljali. Največji vpliv je imelo pripovedovanje dobrih izkušenj v skupini, osebni stik, komunikacija in drugi pozitivni osebnostni potenciali članov (Voljč, 2012).

Dobro vzdušje je spremljevalec dobrih odnosov, razumevanja, komunikacije. Iz zapisov smo ga segregirali posebej, čeprav ni bilo velikokrat navedeno, ker je pomemben pokazatelj medgeneracijskega razumevanja.

Za zaključek razprave o tem, kaj povezuje in kaj razdvaja generacije, navajamo eno od izjav, v kateri se izraža pomen vzgoje za medgeneracijsko sožitje (citat 2-103): *Vse je odvisno od vzgoje: ona zelo dobro razume mlade in mladi njo ter moža, razume njihove potrebe, način življenja in obratno, to pa se prenaša na njihove družine – da torej razumejo potrebe in način življenja drug drugega.* Družina ostaja osnovno vzgajališče za medgeneracijske odnose. Da bo v današnjih razmerah kos tej težki nalogi, potrebuje oporo. Potrebni so primerni temeljni izobraževalno-vzgojni programi za medgeneracijsko sožitje od vrtca do fakultet, prav tako pa tovrstni izobraževalni programi za starejše. Potreba po njih se je jasno pokazala tudi pri odgovorih na vprašanja: *Ali menite, da bi bilo potrebno, da se mladi danes v rednih ali posebnih učnih programih učijo razumeti starejše ljudi in z njimi komunicirati?* (V105) ter isto vprašanje glede učenja starejših za komuniciranje z mlajšimi (V106), kot smo videli prej pri njuni bežni analizi. Učenje medgeneracijskih odnosov naj bo čim manj formalno, kar pomeni, da poteka preko življenjskih in neformalnih oblik, kakršno je za mlade in starejše npr. družabništvo ob računalniku, ki je opisano v poglavju o računalniški pismenosti v tej knjigi. Razne oblike medgeneracijskega prostovoljstva so najboljše učne delavnice za medgeneracijsko sožitje. Podobno vlogo ima tudi medgeneracijska pomoč v starostni onemoglosti, npr. družinska oskrba ostarelih svojcev, če so svojci zanjo primerno usposobljeni; o tem govorimo v poglavju o oskrbi v starostni onemoglosti.

5. Prebivalci Slovenije imajo po 50. letu starosti največ lepih stikov s srednjo generacijo

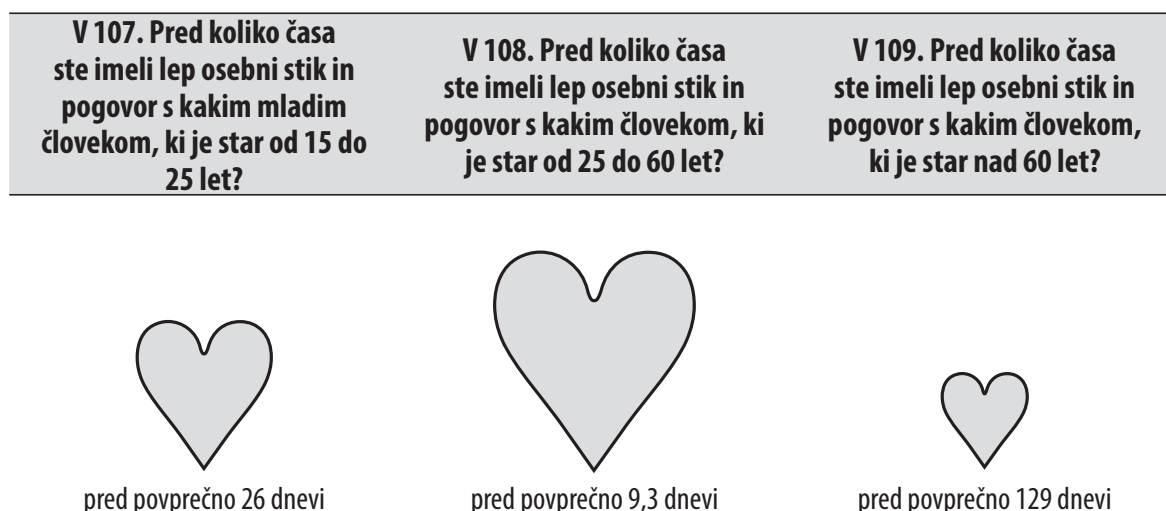
Zanimala nas je pogostost lepih stikov med generacijami. Lepi stiki med pripadniki različnih generacij doživljajsko bogatijo udeležene in večajo medgeneracijski socialni kapital; ta pa je eden od pomembnejših vzgibov za solidarnost.

Vprašanja o pogostosti lepih osebnih stikov (V107 do V109) so bila metodično nekoliko nespretna. Če bi anketirance najprej vprašali o pogostosti stikov in nato o pogostosti lepih stikov, bi verjetno dobili natančnejše rezultate. Del anketirancev je namreč navajal podatke o stikih na splošno, iz česar sklepamo, da je prezrl poudarek, da jih sprašujemo samo po lepih stikih. Nihče pa ni v odgovorih na to vprašanje navajal pogostosti neprijetnih stikov.

Več stikov pomeni več možnosti za komunikacijo, empatijo in medsebojno pomoč. V strokovni literaturi zasledimo kar nekaj raziskav o medgeneracijskih stikih, ki pa se razlikujejo od naše raziskave v tem, da niso iskali kakovosti stikov, temveč samo njihovo pogostost, običajno v povezavi s krajevno oddaljenostjo.

Williams in Garrett sta raziskovala stike med tremi starostnimi skupinami: najmlajša je bila stara od 20 do 29 let, srednja od 30 do 49 let in najstarejša od 50 do 59 let. Ugotovila sta (podobno kot avtorji nekaterih sorodnih raziskav), da imajo vse generacije največ stikov z vrstniki, hkrati pa ima več kot 80 % vseh treh skupin redne stike (pogovor) tudi z ostalima dvema generacijama. Več kot 60 % jih živi na skupnem naslovu, zato je pogostost stikov razumljiva. Med tistimi iz najmlajše raziskane skupine, ki ne živijo doma, in med najstarejšo skupino so osebni stiki v povprečju dvakrat tedensko (Williams in Garrett, 2002). Menimo, da so omenjene raziskave do neke mere relevantne tudi za naš prostor, saj gre za kulturne podobnosti. Tudi za naš prostor lahko sklepamo, da je največ stikov znotraj generacij.

Slika 5: Pogostost lepih stikov med generacijami

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010

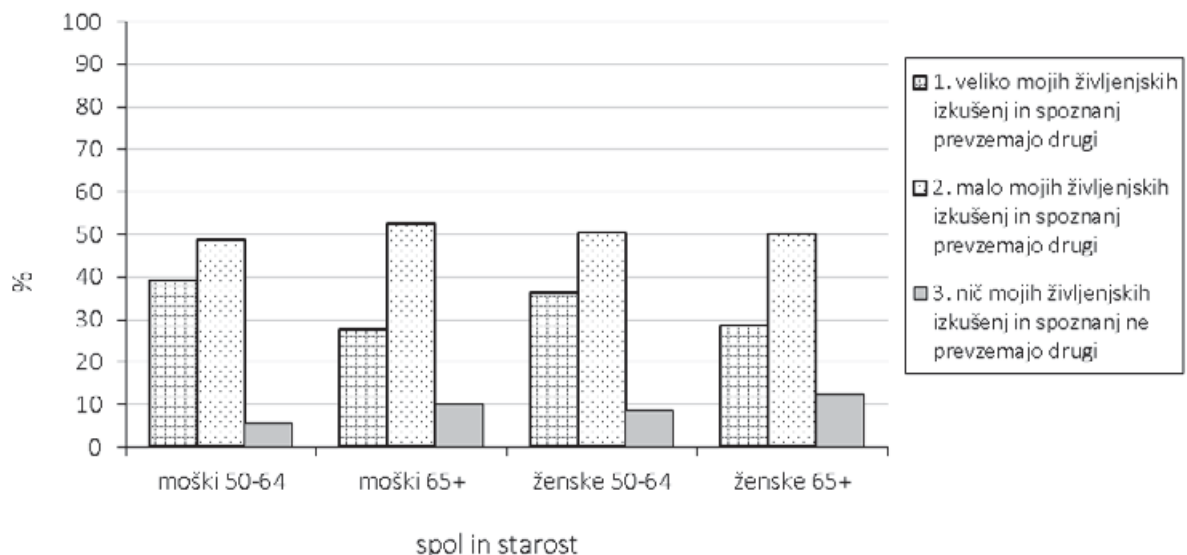
K odgovorom na vprašanja, ki so se nanašala na lep osebni stik, smo pristopili tako, da smo njihove časovne odgovore pretvorili na skupni imenovalac – število dni. Pogostost lepih stikov med generacijami shematsko prikazujemo na Sliki 5. Velikost lika v simbolični obliki srca ponazarja frekvence stikov anketirancev: večje srce pomeni več lepih stikov, manjše pa manj. Pričakovano je, da ima starejša generacija veliko lepega stika s srednjo generacijo, to je z generacijo svojih otrok; kar 92,9 % anketirancev ima namreč žive otroke (V162). Da so otroci ena najbolj pomembnih stvari v njihovem življenju, pa je mnenja 88,2 % tistih, ki imajo otroke. To je zanje pomemben vir opore in pomoči.

Presenetil pa nas je podatek, da imajo ljudje po petdesetem letu starosti zelo malo lepih stikov z vrstniki, kamor sodi tudi zakonec ali partner. Ta podatek je možno razumeti tudi tako, da se starejši med sabo najmanj razumejo, da živijo odtujeno ali pa so njihovi odnosi rutina, v kateri ljudje lahko hitro prezrejo pozitivne vidike odnosa. Pri interpretaciji tega podatka lahko ostanemo le pri domnevi, za trdnejšo razlago bi potrebovali več podatkov.

6. PREDAJANJE ŽIVLJENJSKIH IZKUŠENJ

Podajanje življenjskih spoznanj in izkušenj mlajšim generacijam je ena izmed najpomembnejših smiselnih nalog v starosti (Ramovš J., 2003). Naše vprašanje o tem se je glasilo (V83): *Vsak človek si v življenju nabere veliko spoznanj in izkušenj, ki bi jih rad prenesel na druge, zlasti na mlajše...* Vprašanje je bilo zaprto, anketiranci so izbirali med tremi odgovori, ki so navedeni na desni strani Slike 6, ki prikazuje odgovore anketirancev po spolu in razdeljene v dve starostni skupini.

Slika 6: Predajanje svojih življenjskih izkušenj – dve starostni skupini anketirancev po spolu

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010

Iz Slike 6 je razvidno, da starejša generacija v današnjih razmerah težko prenaša svoje izkušnje in znanje na mlajše generacije. Največ, skoraj polovica anketirancev se je opredelila za odgovor, da mlajši prevzemajo malo izkušenj od starejših. Ta podatek

dobi močno pozitivno konotacijo, če mu prištejemo prvi odgovor, to je, da veliko svojih življenjskih izkušenj prenesejo na mlajše. Za prvi odgovor se je namreč odločilo bistveno več anketirancev kot za tretji.

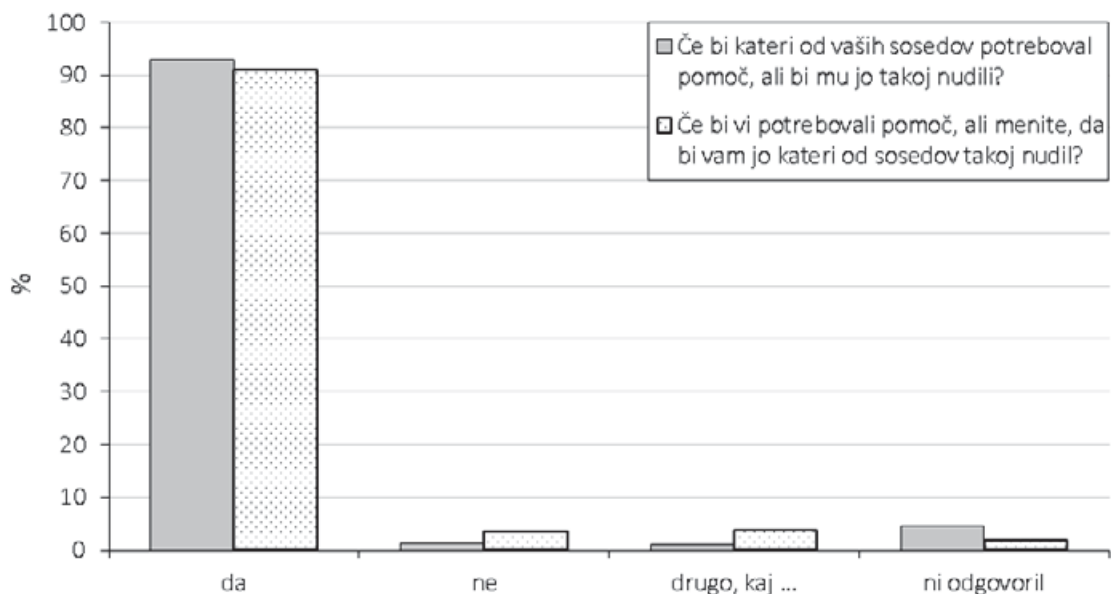
Zanimivo je, da so starejši, še zlasti ženske, pogosteje mnenja, da ne morejo prenašati svojih življenjskih izkušenj na mlajše generacije. Za ženske bi lahko iskali razlog za to v njihovi gospodinjski vlogi, ki so jo imele v življenju mlajših generacij, in s tem povezanimi življenjskimi izkušnjami. Po raziskavah sodeč, so bile kronično preobremenjene, kar pa ni vabljev vzorec za posnemanje pri mlajših generacijah. V nekoliko boljšem položaju, toda ne bistveno, so moški, ki so v svoji tradicionalni vlogi opremljeni z nekaterimi znanji in veščinami, ki mlajšim generacijam lahko pomenijo inspiracijo za lastne dejavnosti.

Nezadovoljnost starejših, da ne morejo prenašati na mlajše svojih velikih življenjskih izkušenj in spoznanj, je neizkoriščen družbeni in tudi osebni potencial; slednje se v naši raziskavi kaže v povezanosti med srečnostjo in predajanjem življenjskih izkušenj (glej poglavje Martine Starc o doživljanju sreče). Raziskati bi torej bilo potrebno možnosti in načine za prenašanje dobrih izkušenj in znanj na mlajše generacije v današnjih življenjskih razmerah, ko tradicionalni način prenašanja ni več uporaben.

7. SPREJEMANJE IN NUDENJE SOSEDSKE POMOČI

O starostnikih in njihovi vpetosti v socialna omrežja je bila narejena primerjalna raziskava med letoma 1987 in 2002, v kateri so se ugotavljali spremembe v pomenu in vlogi sosedov v socialnem omrežju (Filipović in drugi, 2005). S starostjo odstotek anketirancev, ki poiščejo pomoč pri sosedu, narašča za vse oblike socialne opore (finančne, emocionalne, materialne in v primeru bolezni). Ta posebno močno naraste pri vdovah in vdovcih ter pri poročenih in sicer v obliki *majhne materialne opore in druženja*. Tako je npr. v starostni skupini od 50 do 64 let prejelo 26,6 % poročenih starostnikov nematerialno pomoč od sosedov, v starostni skupini med 65 do 75 let pa že 36,1 %. Pri slednji starostni skupini se skoraj podvoji opora sosedov v obliki druženja in pomoči v času bolezni. *Velika materialna in čustvena opora* pri sosedski pomoči pa se pri vseh starostnih skupinah pojavlja v nizki stopnji. Velike razlike so v sosedski pomoči med ruralnim in urbanim okoljem, toda tudi v urbanem okolju je sosedska pomoč v Sloveniji relativno visoka. Sosedske vezi so vir socialne opore starejših ljudi in tvorijo pomemben potencial, ugotavljajo avtorji.

V naši raziskavi smo se osredotočili na stališča do sprejemanja in dajanja sosedske pomoči. Vprašanji sta se glasili: *Če bi kateri od vaših sosedov potreboval pomoč, ali bi mu jo takoj nudili?* (V100) in *Če bi vi potrebovali pomoč, ali menite, da bi vam jo kateri od sosedov takoj nudil?* (V101).

Slika 7: Stališča do nudenja in prejemanja sosedске pomoči

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010

Na vprašanje, *Če bi kateri od vaših sosedov potreboval pomoč, ali bi mu jo takoj nudili?*, je nad 90 % ljudi odgovorilo pritrdilno. Ta podatek pove, da je velika večina ljudi pri nas pripravljena pomagati si med seboj, kar je pomemben in spodbuden vidik solidarnosti. Za *drugo, kaj ...* se je opredelilo 1,1 % anketirancev; večina od teh je navedla, da bi radi nudili pomoč sosedom, vendar tega (več) ne zmorejo. Pri vprašanju: *Če bi vi potrebovali pomoč, ali menite, da bi vam jo kateri od sosedov takoj nudil?*, se jih je nekoliko več opredelilo za odgovor *drugo, kaj ...* – 3,8 %, kar je še vedno zelo malo v celoti raziskanega vzorca. Večina njihovih pojasnjevalnih odgovorov je: *ne vem* in *ne vem, toda upam*.

Iz raziskave je jasno razviden podatek, da imajo prebivalci Slovenije, stari več kot 50 let, zelo pozitivno stališče do sosedске pomoči. To kaže na dobre izkušnje s sosedstvom. To potrjujejo tudi odgovori na vprašanja o oskrbovanju v onemoglosti (glej poglavje o oskrbi), iz katerih je razvidno, da je sosedska pomoč pomembna pri oskrbi starejših ter eden od pozitivnih pokazateljev neformalne solidarnosti.

8. ZAKLJUČKI

Kakšno je stanje med generacijami v naši družbi in kakšen je potencial za medgeneracijsko solidarnost, so pri nas še dokaj neraziskana vprašanja. Naša raziskava potreb, zmožnosti in stališč prebivalcev Slovenije, ki so stari 50 let in več, je povečala vpogled v mnoge razsežnosti medgeneracijskega sožitja ob konkretnih vprašanih oskrbe onemoglih starih ljudi, sobivanja, prostovoljstva, vrednot in ob drugih vprašanih, ki jih obravnavajo različna poglavja te knjige.

V tem poglavju smo se osredotočili na teoretično razjasnitev pojmovanja generacij, medgeneracijskega sožitja in solidarnosti v sodobni raziskovalni literaturi in političnih dokumentih. Pri tem izstopa spoznanje, ki se je razvijalo zadnja leta ob vprašanju aktivnega staranja, o enovitosti celotnega življenjskega poteka (Life Course). Posebnosti posameznega

življenjskega obdobja so pomembne in jih je treba upoštevati, pri čemer je odločilno spoznanje, da ima človekovo življenje na vseh točkah razvojne potenciale, ki so komplementarni v življenjskem poteku posameznika in ljudi različnih starosti v družbi.

Analiza stališč o medgeneracijskih odnosih, ki smo se jim v tem poglavju najbolj posvetili, je pokazala, da je dober pogovor in ostala komunikacija najpomembnejše vezivo v medgeneracijskem sožitju. Ljudje v praksi zelo jasno ločijo, kaj medgeneracijske odnose gradi in kaj jih ruši; njihovi odgovori o tem so pravcati priročnik o medgeneracijskih odnosih.

Večina jih je mnenja, da starejši bolje razumejo mlajše kakor mlajši starejše. Ženske med 50. in 65. letom so se najbolj pogosto odločile za obratno stališče, te so tudi najbolj pogosto mnenja, da niti mladi ne razumejo starejših niti starejši mlajših. Pri vsem tem je zelo spodbudno spoznanje, da se velika večina želi usposabljanje za boljše medgeneracijsko komuniciranje; pri tem najbolj izstopajo tisti, ki so mnenja, da se starejši in mlajši ne razumejo. Potenciali za učenje boljšega medgeneracijskega sodelovanja in komuniciranja so torej veliki. Naloga stroke je, da razvije za to potrebna orodja, izobraževalna in druga politika pa mora ustvariti razmere za sistematično učenje *nove solidarnosti med generacijami* in *aktivnega staranja* v današnjih življenjskih razmerah.

Analiza lepih osebnih stikov z vsemi generacijami je pokazala, da imajo prebivalci Slovenije, ki so stari 50 let in več, največ lepih stikov s srednjo generacijo svojih otrok, najmanj pa s svojo generacijo. Tudi to je eden od pokazateljev sodobnega bega pred izzivi staranja, ki narekujejo gerontologiji in politiki večjo pozornost pripravi na kakovostno življenje po upokojitvi oziroma na staranje in starost nasploh.

Pomemben pokazatelj solidarnosti v slovenski družbi so pozitivna stališča do nudenja in sprejemanja sosedске pomoči. To je pomemben socialni imunski vzgib, ki se prenaša iz stoletne tradicije v sodobno sožitje in ga je pomembno krepiti, nikakor pa ne zamenjevati s škodljivim delom na črno.

Naša raziskava ni zajela formalne ali družbene solidarnosti. Kot bistveno sestavino medgeneracijskega sožitja jo je treba raziskati z analizo njenih zakonskih podlag, načinov in obsega izvajanja in primerjavo z drugimi EU državami. Formalna in neformalna solidarnost je blažilec negativnih posledic kapitalizma, kjer je človek del proizvodnega koncepta. Človek pa lahko v proizvodnem konceptu izgubi vrednost prav tako kot vsak drug proizvod. V družbenem diskurzu je treba najprej izločiti ekonomski radikalizem in oslabiti idejo konkurenčne sposobnosti, ki nas prepričuje, da smo lahko srečni na gmadi mrtvecev. Zato je pomembno, kdo o čem odloča. Ali je to politika, osnovana na demokratičnem mandatu ali oligarhična skupina, podprta z močjo denarja. Če želimo, da demokratična politika ohrani moč, je treba za njeno porazdelitev ohraniti zadosten delež BDP-ja (okrog 40 %) in to na snovi kriterijev, ki niso orientirani samo v dobiček (Špidla in drugi, 2013, str. 58-59).

Ob sedanjih in prihajajočih demografskih spremembah, ko se zmanjšujejo družbeni in ekonomski viri ter slabijo družinske vezi, raste nevarnost za napetosti med generacijami. V tej situaciji so odgovori na vprašanja o sožitju in solidarnosti med generacijami nujni za odkrivanje neizkoriščenih potencialov na področju zdravega, aktivnega in dostojanstvenega staranja, oskrbe onemoglih starih ljudi, še posebej pa krepitve medgeneracijske solidarnosti. Ugotovitev, da pri nas solidarnost v družini in med sosedmi še dobro deluje iz socialnega kapitala tradicije, opozarja na nujnost uvajanja sistematične medgeneracijske vzgoje v predšolskih

in šolskih programih na vseh stopnjah vse do vseživljenjskega učenja za medgeneracijsko sodelovanje na delu in po upokojitvi.

LITERATURA

- Blome Agnes, Keck Wolfgang, Alber Jens (2009). *Family and the Welfare State in Europe, Intergenerational relations in Ageing Societies*. Edward Elgar Publishing Limited UK in USA. V: http://books.google.si/books?hl=en&lr=&id=mU0HujNYWsMC&oi=fnd&pg=PR6&dq=korpi+intergenerational+relationships&ots=5zTO_zlDXg&sig=Q1PJZG9KhZY7PCGKicTwVUk9VQw&redir_esc=y#v=onepage&q=korpi%20intergenerational%20relationships&f=false (prevzeto 13.9.2013).
- Brandt Martina, Klaus Haberkern, Marc Szydlik (2008). *Soziale Dienste und Hilfe zwischen Generationen in Europa* [Social services and help between generations]. V: *Zeitschrift für Soziologie*, letnik 37, številka 4, str. 301–20.
- Brovell M.E. in drugi (2013) *Intergenerational support among the oldest old in Sweden*. V: *The Journal of Nutrition, Health and Ageing*. The 20th IAGG Congress of Gerontology and Geriatrics, June 23-27, 2013, Seoul, Korea. Abstract Book.
- Espring-Andersen Gosta (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press & Princeton: Princeton University Press.
- Espring-Andersen Gosta, Gallie Duncan, Hemerijck Anton, Myles John (2003). *Why We Need a New Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.
- Filipov Elder, Glen H., Kirkpatrick Monica Johnson, Crosnoe Robert (2003). The Emergence and Development of Life Course Theory. V: Jeylan T. Mortimer and Michael J. Shanahan (ed.). *Handbook of the Life Course*. Springer.
- Filipović Maša, Kogovšek Tina, Hlebec Valentina (2005). Starostniki in njihova vpetost v sosedstva omrežja. V: *Družboslovne razprave*, letnik XXI, št. 49/50, str. 205-221.
- Giele Janet Z., Glen H. Elder. (1998). *Methods of Life Course Research: Qualitative and Quantitative Approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Glen H. Elder, Kirkpatrick Monica, Crosnoe Johnson and Robert (2003). The Emergence and Development of Life Course Theory. V: Mortimer T. Jeylan. and Shanahan Michael J. *Handbook of the Life Course*. Springer, str. 3–19.
- Howe Neil, Strauss William (1991). *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*. New York: William Morrow & Company.
- Höpflinger François, Hugentobler Valérie in Fragnière Jean-Pierre (2008). *Kleines Glossar rund um Generationenfragen*. V: <http://www.hoepflinger.com/fhtop/Generat-Glossar1.pdf>.
- Hvalič Touzery, Simona (2007). *Družinska oskrba starih družinskih članov. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo.
- Kohli Martin (1999). *Private and public transfers between generations: linking the family and the state v European Societies*. London in New London in New York: Routledge.
- Korpi Walter (2000). Faces of inequality: Gender, Class, and patterns of inequalities in different types of welfare states. V *Social politics: international studies in gender state and society*, letnik 7, št. 2, str. 127-191.
- Kroger Tep (2001). *Comparative research on social care the state of the art*. Brussels: European Commission.
- Kuh Diana, Ben-Shlomo Yoav (1997). *A Life Course Approach to Chronic Disease Epidemiology*. Oxford: Oxford University Press.
- Lepsius Rainer (1990). *Interessen, Ideen und Institutionen*. Westdt: Verlag.
- Lingsom Susan (1997). *The Substitution Issue. Care Policies and their Consequences for Family Care*. Oslo: NOVA, report No. 6.
- Mannheim Karl (1952). The Problem of Generations. V: Kecskemeti Paul. *Essays on the Sociology of Knowledge by Karl Mannheim*. New York: Routledge & Kegan Paul.
- Mayer, Karl U. (2009). New Directions in Life Course Research. *Annual Review of Sociology*, št. 35, str. 423–424.
- Margherita Antonia, O'Dorchai Sille, Bosch Jell (2009). *Reconciliation between work, private and family life in the European Union*, Eurostat, Brussels : European Commission.

- Millar Jane, Worman Andrea (1996). *Family Obligations in Europe*. London: Family Policy Studies Centre.
- Perek Bialas Jolanta, Hoff Andreas (2013). V: *The Journal of Nutrition, Health and Ageing. The 20th IAGG Congress of Gerontology and Geriatrics*, June 23-27, 2013, Seoul, Korea. Abstract Book, str. S166.
- Ramovš Jože (1988). Med zgodovinsko in osebno izkušnjo: antropološka dinamika človeških izkušenj. V: *2000 (Ljublj.)*, št. 44/45, str. 116-125.
- Ramovš Jože (1995). Današnja kriza vzorcev vedenja za medgeneracijsko prenašanje vrednost v družini. V: Ramovš Jože (ur.). *Družina : zbornik predavanj in razprav na osrednjih strokovnih prireditvah v Sloveniji v letu družine v Cankarjevem domu v Ljubljani, 25. in 26. oktober 1994*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za psihologijo, logoterapijo in antropohigieno, str. 263-288.
- Ramovš Jože (2003). *Kakovostna starost. Socialna gerontologija in gerontagogika*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka in SAZU.
- Ramovš Jože (2010). Generacija. V: *Kakovostna starost*, letnik 13, št. 3, str. 87-88.
- Ramovš Jože (2012). *Za kakovostno staranje in lepše sožitje med generacijami*. 3. dopolnjena izdaja. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.
- Ramovš Jože, Ramovš Ksenija (2010). Vitalni in navidezno vitalni v vseh generacijah v Turgenjevih Očetih in sinovih. V: *Kakovostna starost*, letnik 13, št. 3, str. 110-120.
- Ramovš Ksenija (2001). Analiza pogovorov s starimi ljudmi pri usposabljanju za osebno družabništvo. V: *Kakovostna starost*, letnik 4, št. 1/2, str. 15-36.
- Szydlik Marc (2001). Generationensolidarität, Generationenkonflikt. V: Allmendinger J., *Gute Gesellschaft?* Povzetki 30. Kongresa Deutschen Gesellschaft für Soziologie v Kölnu, str. 513-596.
- SURS (2011). *Prebivalstvo, Slovenija, 1. oktober 2010 – končni podatki*. [Http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?ID=3705](http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?ID=3705).
- Svet EU (2005). *Zelena knjiga Odziv na demografske spremembe: nova solidarnost med generacijami*. Bruselj, 2005.
- Špidla Vladimir, Ramovš Jože, Saražin Klemenčič Ksenija (2013). Za novo solidarnost med generacijami. V: *Kakovostna starost*, letnik 16, št. 1, str. 52-61.
- Trstenjak Anton (1954). *Med ljudmi. Pet poglavij iz psihologije medčloveških odnosov*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- United Nations (2002) *Madrid International Plan of Action on Ageing*. Madrid, 12.4. 2002
- United Nations (2003). *Young People in a Globalizing World*, World YOUTH Report.
- Verbinc France (1997). *Slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Volč Božidar (2012). *Social gradient potencial-SOGRAP*. Poročilo o razikavi. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.
- Williams Angie, Garrett Peter (2002). *Communication Across the life Span. From Adolescent Storm and Stress to Elder Aches and Pains*. Journal of Language and Social Psychology. Vol. 21, št. 2, str. 101-126.
- Williams Angie, Nussbaum Jon F. (2012). *Intergenerational Communication Across the life Span*. New York: Routledge.
- Walker Alan (2013). Active Ageing: A Policy for all Ages? V: *The Journal of Nutrition, Health and Ageing. The 20th IAGG Congress of Gerontology and Geriatrics*, June 23-27, 2013, Seoul, Korea. Abstract Book, str. 21.

Kontaktne informacije

Ksenija Ramovš
Resljeva 11
1000 Ljubljana
Ksenija.ramovs@guest.arnes.si